Saimaan ammattikorkeakoulu
Aikuiskoulutus ja palvelutoiminta
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma

Anna Heikkinen

TARINALLINEN KUVATAIDETYÖSKENTELY NUOREN KASVUN TUKENA

Opinnäytetyö 2011

TIIVISTELMÄ

Tarinallinen kuvataidetyöskentely nuoren kasvun tukena, 45 sivua, 5 liitettä.
Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta
Aikuiskoulutus ja palvelutoiminta
Sosiaali- ja terveysalan yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö 2011
Ohjaajat: lehtori Kari Muhonen, Saimaan ammattikorkeakoulu, erityisluokanopettaja, Petteri Reinikainen, Kesämäenrinteen koulu.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää tarinallisen kuvataidetyöskentelyn toteutumista joustavan perusopetuksen (Jopo) luokassa. Opinnäytetyön viitekehyksenä on sosiaalipedagoginen teoria. Tarinallisen kuvallisen työskentelyn sekä yksilöhaastattelujen kautta pyrittiin vahvistamaan nuorten itseymmärrystä. Tarkoituksena oli saada uutta tietoa tarinallisen kuvataidetyöskentelyn toteutumisesta 15–16-vuotiaiden nuorten erityisluokassa. Opinnäytetyön kautta tuotiin esille luovan toiminnan sekä tarinallisen työskentelyn mahdollisuuksia vaikuttaa vahvistavasti nuorten itseymmärrykseen ja omanarvontuntoon.

Opinnäytetyön tutkimusaineisto koottiin Kesämäenrinteen koulun Jopo-luokassa toteutetun tarinallisen kuvataidekurssin havainnoista, kokemuksista ja yksilöhaastatteluista. Tarinalliseen kuvataidekurssiin sisältyi neljä taidetyöpajaa sekä kuvataidenäyttelyn järjestäminen koulussa. Kuvataideryhmä kokoontui kerran viikossa, viiden viikon ajan. Toimintaan osallistui kuusi kahdeksannen luokan oppilasta, neljä poikaa ja kaksi tyttöä. Yksilöhaastattelut liittyivät läheisesti kuvalliseen työskentelyyn. Haastattelut tehtiin muiden oppituntien ohessa. Lisäksi aikaa käytettiin kuvataidenäyttelyn valmisteluun.

Opinnäytetyö on luonteeltaan kvalitatiivinen. Opinnäytetyön aineisto kerättiin osallistuvalla havainnoinnilla sekä oppilaiden ja työntekijöiden alku- ja loppuhaastatteluilla. Haastattelujen kautta pyrittiin vahvistamaan nuorten itseymmärrystä ohjaamalla heitä tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja kehittymistarpeitaan sekä pohtimaan tulevaisuuttaan. Tarinallisen kuvallisen työskentelyn punaisena lankana oli oman elämän pohdinta. Opinnäytetyön teoriaosuudessa on käsitelty sosiaalipedagogiikkaa, nuoruutta, tarinallisuutta ja omaelämänkerrallisuutta sekä taiteen merkitystä yksilön hyvinvoinnin lisääjänä.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että tarinallinen kuvataidetyöskentely toteutuu hyvin joustavan perusopetuksen Jopo-luokassa. Työntekijöillä on valmiuksia kokeilla uusia toimintamenetelmiä. Myös oppilaat osoittivat kiinnostusta toimintaa kohtaan. Oman elämän pohdinta vaikutti vahvistavasti nuorten itseymmärrykseen ja itsearvostukseen. Lisäksi nuoret saivat onnistumisen kokemuksia, joka lisäsi heidän itsearvostustaan. Tarinallinen kuvataidetyöskentely auttoi nuoria tiedostamaan omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan. Erilaisten materiaalien käsittely nostatti subjektiivisia mielikuvia ja tunteita. Tarinallisen kuvallisen työskentelyn kautta oppilaat purkivat ajatuksiaan ja tunteitaan ja heillä oli mahdollisuus jakaa niitä toisten oppilaiden kanssa.

Asiasanat: sosiaalipedagogiikka, nuoruus, tarinallinen kuvataidetyöskentely, oman elämän pohdinta, itseymmärrys.

ABSTRACT

Narrative Visual Art Work Supporting a Young Person's Growth, 45 pages, 5 appendices. Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta
Adult education and service activities
Social and Health Unit, Social Studies
Bachelor's Thesis 2011
Instructor/lecturer: Mr. Kari Muhonen, Saimaa University of Applied Sciences, Petteri Reinikainen, special teacher of Kesämäenrinne school.

The objective of the study was to examine the fullfillment of narrative art work in a class of flexible basic education (Jopo). The frame of reference of the thesis is a social pedagogical theory. Narrative visual art work as well as individual interviews aimed at strengthening young people's self-understanding. The intention was to get new information of the realization of narrative art work in the special class of 15 – 16 year-old youth. The thesis highlighted the possibilities of creative activities and narrative work in confirming young people's self-understanding and self-esteem.

The research material of the thesis has been gathered from the observations, experiences and individual interviews of the narrative visual arts course in Kesämäenrinne school. The narrative art course included four workshops and organizing an art exhibition in the school. The visual arts group gathered once a week, for five weeks' time. Six eighth grade students, four boys and two girls, took part in the activities. Individual interviews were closely related to the visual work. The interviews took place by other lessons. Time was also spent on the preparation of the art exhibition.

The thesis is of a qualitative nature. The material of the thesis was gathered by participant observation and beginning and final interviews of the students and workers. The interviews aimed at strengthening young people's self-understanding by guiding them to recognize their own strengths, development needs, and consider their future. The common thread of the narrative visual work was reflection on one's own life. The theoretical part of the study considered social pedagogy, youth, narrative and autobiographicality, and significance of art as an enhancer of an individual's well-being.

Based on the results it can be stated that narrative art work is well realized in the Jopo-class of flexible basic education. The staff has the capacity to try out new methods. Also the students showed interest in the activities. Reflection on one's own life had a strengthening effect on the youth's self-understanding. Also the young people got experiences of success which increased their self-esteem. Narrative art work helped young people become aware of their strengths and weaknesses. Working on different materials raised subjective images and feelings. Through narrative visual work the students relieved their thoughts and feelings and they had a chance to share them with other students.

Key Words: Social Pedagogy, Youth, Narrative Visual / Art Work, Reflection on One's Own Life, Self-understanding.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO 5
2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TOTEUTTAMINEN 7
2.1 Lähtökohtia opinnäytetyölle 7
2.2 Sosiaalipedagoginen teoria ja sosiokulttuurinen innostaminen 8
2.3 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset 12
2.4 Aineiston keruu ja analysointi 12
3 NUORUUSIKÄ 17
3.1 Nuoruusiän kehityspiirteitä 17
3.2 Nuoren minäkuvan rakentuminen 19
4 TARINALLISUUS 22
4.1 Tarinallisuus tutkimuksessa 22
4.2 Oman elämäntarinan tiedostamisen merkitys 23
4.3 Elämänkertaketju -hanke 25
5 TAIDE HYVINVOINNIN LISÄÄJÄNÄ 27
5.1 Taiteen parantava voima 27
5.2 Kosketus omaan elämään taiteen välityksellä 27
5.3 Omaelämänkerrallinen kuvallinen työskentely 29
6. TULOSTEN YHTEENVETO JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET 30
6.1 Tarinallisen kuvataidetyöskentelyn toteutuminen Jopo-luokassa 30
6.2 Toiminnan kehittämisehdotuksia 35
6.3 Tulosten yhteenveto 39
7 POHDINTA 41
LÄHTEET 44

Liite 1 Haastattelurunko 1 oppilaille

Liite 2 Haastattelurunko 2 oppilaille

Liite 3 Haastattelurunko 1 työntekijöille

Liite 4 Haastattelurunko 2 työntekijöille

Liite 5 Kuvataidekurssin sisältö ja aikataulu

1 JOHDANTO

Länsimaisessa yhteiskunnassa nuorten asema on viimeisen sadan vuoden aikana huomattavasti parantunut. Tämän päivän nuorilla on aikaa ja mahdollisuuksia opiskeluun ja psyykkiseen kasvuun. He voivat monin tavoin toteuttaa ja kehittää itseään. Samaan aikaan nuoriin kohdistuu monenlaisia uusia paineita, jotka vaikeuttavat aikuistumista. Tämän päivän yhteiskunnassa on käynnissä jatkuva muutos, joka ulottuu kaikille elämän aloille. Teknologia kehittyy kovaa vauhtia. Vapautunut seksuaalisuus ja kaupallisuus tunkeutuvat kaikkialle. Yhä useampi lapsi joutuu kokemaan vanhempiensa eron. Myös perherakenteissa on tapahtunut suuria muutoksia viime vuosien aikana. Muutosten keskellä nuori saattaa jäädä yksin, vaille turvallisen, läsnä olevan aikuisen tukea. Muuttuva ympäristö ja ikäkauteen liittyvät uudet haasteet nuoren elämässä saattavat joidenkin kohdalla heijastua mielenterveyteen ja ilmentyä psykosomaattisina oireina, käytöshäiriöinä ja levottomuutena. Nuorten psyykkisiä häiriöitä kuvaavissa tutkimuksissa huomio kiinnittyy usein perheiden rikkoutumiseen, varhaisiin ja toistuviin eroihin sekä eri syistä johtuviin huolenpidon puutteisiin.(Aalberg & Siimes 2007, 291–293.)

Nuoren elämänpiirin on katsottu rakentuvan kodista, kadusta ja koulusta. Nämä kolme ympäristöä muodostavat keskeisen sisällön nuoren elämässä. Koti ja koulu ovat tärkeitä elämälle turvaa antavia perustekijöitä. Katu puolestaan, käsittäessään sekä ulkoisen että julkisen ympäristön kokonaisuutena, on nuorelle mahdollisuus liittyä osaksi maailmaa. Nuorella on tarve kuulua yhteisöön, jossa hän kokee voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä. (Helminen 2005, 16–17.)

Murrosiässä nuori tarvitsee kavereita, joihin hän voi peilata itseään ja muuttuvaa olemustaan. Sulautumalla muiden nuorten joukkoon hän voi unohtaa epävarmuutensa ja kokea olevansa samanlainen kuin muut nuoret. Kaveripiirillä on suuri vaikutus siihen, millaiset asiat nuori kokee itselleen tärkeäksi. Koti ja perhe toimivat kasvualustoina nuorelle. Kodilta saadun itseluottamuksen ja arvomaailman turvin nuori kykenee ajattelemaan itsenäisesti myös kaveripiirissä. Ongelmia saattaa muodostua silloin, kun kodin antamat lähtökohdat turvalliselle kasvulle ja kehitykselle ovat puutteelliset. Nuori voi jäädä vaille riittävää tukea ja

ohjausta. Murrosikäisten kohdalla ongelmat ilmenevät usein välinpitämättömyytenä ja motivaation puutteena koulutyötä kohtaan. Kehittyvälle, vielä keskeneräiselle ja elämässä paikkaansa etsivälle nuorelle on tärkeää voida tuntea olevansa hyväksytty ja arvostettu omana itsenään. Erilaiset ilmaisulliset toiminnat luovat monipuolisia mahdollisuuksia, joissa nuori voi ilmaista tunteitaan ja käydä läpi ajatuksiaan sekä saada onnistumisen kokemuksia.

Luovuus on arvokas voimavara. Turvallisessa ja kunnioittavassa ympäristössä, yksilö voi kehittää itseään ilmaisullisten menetelmien kautta monin tavoin. Hän voi löytää aivan uusia voimavaroja itsestään ja vahvistaa samalla itsetuntoaan. Luova, ilmaisullinen toiminta voi auttaa ihmistä tuntemaan itseään paremmin sekä kehittämään vuorovaikutustaitoja. (Severikangas 2000, 6–11.)

Jokaisella ihmisellä on subjektiivinen elämänsä perustarina. Se on muotoutunut eletyistä elämänvaiheista ja elämäntilanteista. Ihmisellä on taipumus toistaa omaa tarinaansa myös tulevaisuudessa, eli elää tarinan mukaan. Tarinatyöskentely avaa mahdollisuuden muuttaa elämän ”huonoa käsikirjoitusta”. Taideteoksen kautta yksilöllä on mahdollisuus rakentaa maailmaa ja itseään uudelleen. Elämästämme ei ole olemassa yhtä ainoaa totuutta. Oman itsensä tuntemisessa on kyse sen löytämisestä, mikä on totta itselle. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 28, 30, 63–68.)

Tämä opinnäytetyö kuvaa tarinallisen kuvataidekurssin toteuttamisen prosessia Kesämäenrinteen koulussa, kahdeksasluokkalaisten oppilaiden, joustavan perusopetuksen luokassa. Jatkossa tässä työssä joustavan perusopetuksen luokasta käytetään nimeä Jopo-luokka.

Kuvataidekurssiin osallistui kuusi nuorta. Punaisena lankana toiminnassa oli oman elämän pohdinta haastattelujen ja kuvallisen työskentelyn kautta. Kuvataidekurssin tarkoituksena oli herätellä nuoria tutkimaan omaa elämäänsä, itseään siinä, sekä tulevaisuuttaan. Toteutus tapahtui opiskeluun liittyneen, viisi viikkoa kestäneen työharjoittelun yhteydessä loka–marraskuussa 2010. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, voidaanko tarinallista kuvataidetyöskentelyä käyttää nuoren kasvua ja kehitystä tukevana työmenetelmänä koulussa, 8.–9.-

luokkalaisten, Jopo-luokan oppilaiden ryhmässä, ja miten toimintaa voitaisiin kehittää. Voiko nuori löytää ja vahvistaa omia voimavarojaan tarinallisen kuvallisen työskentelyn kautta? Nuoren on usein vaikea puhua ääneen ajatuksistaan ja tunteistaan. Kuvallinen ilmaisu antaa mahdollisuuden tutkiskella omaa itseään ja elämäänsä myös ilman sanoja.

Esitän lämpimät kiitokset Kesämäenrinteen koulun Jopo1 ja Jopo2-luokkien oppilaille ja työntekijöille. He mahdollistivat opinnäytetyössäni keskeisenä olevan kuvataidekurssin toteuttamisen ja olivat lisäksi korvaamaton apu käytännön järjestelyissä. Työntekijöiden tuki ja heidän mukanaolonsa kaikissa työni vaiheissa antoivat minulle unohtumattoman kokemuksen siitä, mitä työtoveruus voi parhaimmillaan olla.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TOTEUTTAMINEN

2.1 Lähtökohtia opinnäytetyölle

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan **kvalitatiivinen,** laadullinen opinnäytetyö. Keskeisiä asioita työssäni ovat tarinallisuus ja luova toiminta. Työn teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalipedagoginen teoria ja sosiokulttuurinen innostaminen.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Todellisuus ymmärretään moninaisena ja kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kattavasti. Laadullisen tutkimuksen keinoin on mahdollista lähestyä yksilön (ja yhteisön) todellisuutta kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009,161.) Tarinallinen lähestymistapa laadullisessa tutkimuksessa näkyy pyrkimyksenä kuvata tutkittavien maailmaa sillä tavalla kuin se heidän tarinoissaan näyttäytyy, mitään olennaista poistamatta (Liikka 2003, 14).

Opinnäytetyö rakentuu Kesämäenrinteen koulun Jopo-luokassa toteutetun tarinallisen kuvataidekurssin ympärille. Kesämäenrinteen koulun Jopo-luokat on perustettu vuosina 2006 (jopo1) ja 2007 (jopo2). Keskittymisvaikeudet, jotka

haittaavat perinteistä opiskelua, ovat oppilailla yleisiä. Oppilaan käytöstä ja kasvua pyritään tukemaan alemmilla, 7.–8.-luokilla siten, että oppilas kykenisi päättöluokalla keskittymään koulussa oleellisimpaan, eli opiskeluun. Tavoitteena on, että oppilas saisi sellaisen päättötodistuksen, jolla olisi mahdollista päästä jatkamaan opiskelua toiselle asteelle. Perinteisten opetustapojen lisäksi Jopoluokilla haetaan ja kokeillaan myös uusia toimintatapoja. Työssä oppimisen jaksoilla, retkillä ja leirikouluilla on suuri merkitys opetuksen lisäksi oppilaan kokonaiskasvun tukemisessa. Erilaisilla toiminnallisilla menetelmillä on tärkeä sija opetuksessa. (Kesämäenrinteen koulu, 2010.)

Kuvataidekurssiin osallistui kuusi kahdeksasluokkalaista oppilasta, neljä poikaa ja kaksi tyttöä. Toimintaan sisältyi alku- ja loppuhaastattelu, neljä taidetyöpajaa sekä näyttelyn kokoaminen ja näyttelyn avajaisjuhla. Olin suunnitellut kuvataidekurssin ohjelmarungon (Liite 5) etukäteen. Päädyin tähän ratkaisuun, koska toteuttamisajanjakso oli ainoastaan viiden viikon pituinen. Oppilaiden osallistuminen toiminnan suunnitteluun olisi voinut lisätä heidän motivoitumistaan ja sitoutumistaan työhön, mutta siinä tapauksessa toteuttamiseen olisi tullut varata enemmän aikaa. Toisaalta, kun on kyseessä uudenlainen työtapa, voi olla hyväkin, että oppilaat saavat kokemuksen valmiista, strukturoidusta toiminnasta oman suunnittelunsa pohjaksi.

Kuvataidekurssilla käytettiin erilaisia kuvallisia tekniikoita, kuten maalausta, saven muotoilua, kollaasia ja huovutusta. Töiden aiheet liittyivät oman elämän menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden pohdintaan sekä omien vahvuuksien tunnistamiseen. Aiheita olivat: Rumaa ja kaunista, Valo ja lämpö, Elämänpuu ja Elämäni tärkeimmät asiat. (Liite 5)

2.2 Sosiaalipedagoginen teoria ja sosiokulttuurinen innostaminen

Työni teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalipedagoginen teoria ja sosiokulttuurinen innostaminen. Hämäläisen (1999, 30–31) mukaan sosiaalipedagogiikka on syntynyt tarpeesta ymmärtää, jäsentää teoreettisesti ja kehittää pedagogista toimintaa, joka suuntautuu sosiaalisen hädän ja sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn ja lievittämiseen sekä hyvinvoinnin edistämiseen. Keskeistä sosiaali-

pedagogiikassa on sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisy ja jo olemassa olevien ongelmien ratkaiseminen pedagogisin keinoin.

Sosiaalipedagogisessa työssä ja tutkimuksessa on tarkoituksena sekä auttaa ihmisiä kiinnittymään yhteiskuntaan että emansipoitumaan eli vapautumaan sellaisista pakotteista, jotka tukahduttavat heidän mahdollisuuksiaan toteuttaa itseään yhteiskunnallisina subjekteina (Hämäläinen & Kurki 1997, 20–23; Hämäläinen 1999, 79–80).

Hämäläinen (1999, 17, 30–32) korostaa sosiaalipedagogiikalle ominaista ajattelun ja tekemisen sekä teorian ja käytännön yhteenkuuluvuutta ja vuorovaikutusta. Sosiaalipedagoginen tutkimus ei tyydy ainoastaan kuvaamaan ja selittämään ongelmien syntymämekanismeja, ilmenemismuotoja ja vaikutuksia. Sosiaalisten ongelmien ja syrjäytymisen ehkäisyyn ja lievittämiseen suuntautuvana toimintatieteenä sosiaalipedagogiikka hakee lisäksi tietoa ja vastauksia kysymykseen: mitä ongelmille voidaan ja pitäisi tehdä?

Sosiaalipedagogisen työn toimintaperiaatteita ovat dialogisuus, yhteisöllisyys, ylisukupolvinen ajattelutapa, itseapuun auttaminen, kriittisen tietoisuuden herättäminen, ihmisenä kasvamisen kokonaisvaltainen tukeminen, toiminnallisuus, osallistuminen ja osallistaminen. Sosiaalipedagogisesti orientoituneessa työssä ihmisiä autetaan näkemään mahdollisuuksiaan vaikuttaa omaan elämänkulkuunsa. Lisäksi vahvistetaan yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen uskoa ja luottamusta omiin voimavaroihinsa sekä rohkaistaan ja kannustetaan heitä toimimaan täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä. (Hämäläinen 1999,12–13, 16, 62.)

Sosiaalinen todellisuus on merkittävänä tiedonlähteenä sosiaalipedagogisessa tutkimuksessa. Teoria ei anna valmiita malleja tutkimuksen toteuttamiselle ja aineiston analyysille. Sen sijaan sosiaalipedagoginen metodologia lähtee siitä paradigmasta, johon tutkija on sitoutunut. Sitoutumista määrittävät tutkittavaan todellisuuteen sidoksissa olevat tutkimuksen ongelmat ja tavoitteet. Näistä määrittyy se, mitä tulee tarkkailla ja tutkia. Minkälaisia kysymyksiä tulee kysyä tutkimustilanteessa tai tutkia aiheeseen liittyen, sekä kuinka nämä kysymykset esitetään ja kuinka tieteellisiä tutkimustuloksia tulkitaan. Sosiaalipedagogiikassa

pyritään pedagogisin menetelmin vahvistamaan ihmisten ja ryhmien puutteellista elämänhallintaa sekä estämään sosiaalista syrjäytymistä. (Hämäläinen & Kurki 1997, 48–50; Lämsä 2009a, 284–286.)

Sosiokulttuurisen innostamisen tiedeperusta löytyy sosiaalipedagogiikasta. Innostaminen on ammatillista, tavoitteellista toimintaa ja sen avulla pyritään herättelemään ihmisten tietoisuutta sekä vahvistamaan yksilön ja ryhmän identiteettiä. Keskeisiä käsitteitä sosiokulttuurisessa innostamisessa ovat yhteisöllisyys, osallistuminen, herkistyminen, dialogi, luovuus ja toimintaan sitoutuminen. (Kurki 2000, 43, 57–58.)

Kurki (2000, 48, 139) korostaa taiteiden merkitystä sosiokulttuurisessa innostamisessa. Taide on innostamisen keskeisimpiä menetelmiä. Tavoitteena on, että yksilö saa luovasti ilmaista omia arvojaan ja ajatuksiaan sekä osallistua monipuolisesti ilmaisulliseen toimintaan. Kasvatuksessa sosiokulttuurinen innostaminen tarkoittaa pedagogiikkaa, joka tähtää ihmisen tietoisuuden heräämiseen ja sen myötä sellaiseen toimintaan sitoutumiseen, jonka kautta voidaan saada aikaan muutoksia.

Innostaminen suuntautuu sekä ryhmään että jokaiseen ryhmän jäseneen. Innostamisen kautta tavoitellaan pysyvien muutosten aikaansaamista yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen todellisuudessa. Jokaiselle pyritään antamaan mahdollisuus löytää itsensä ja osallistua kokonaisvaltaisesti ryhmänsä elämään. Myös yksilöiden tiedostamattomat tarpeet yritetään saada tiedostetuiksi ja ymmärretyiksi. Innostaminen pyrkii antamaan ihmisille mahdollisuuden kuulua johonkin ja avartaa näkemyksiään asioista. Innostamisen tavoitteena on auttaa yksilöä elämään täydesti ja tasapainoisesti omassa sosiaalisessa todellisuudessaan. (Hämäläinen & Kurki 1997, 205–207.)

Innostajan tehtävänä on auttaa ihmisiä kasvamaan niin, että he kykenisivät osallistumaan aktiivisesti omaan kehitykseensä sekä elinympäristönsä toimintaan. Innostajan ominaisuuksista oleellisin on perusasenne, joka säätelee innostajan ja hänen ryhmänsä alati muuttuvaa suhdetta. Innostajan täytyy luottaa ryhmän ja sen jäsenten voimavaroihin ja kykyyn ratkaista itse omat ongelman-

sa. Innostamisen lähtökohtana tulee olla toisen ihmisen ehdoton hyväksyminen autonomisena olentona. (Hämäläinen & Kurki 1997, 230–232.)

Brasilialainen Paolo Freire (1921–1997) on vaikuttanut merkittävästi innostamisen leviämiseen Euroopassa ja koko maailmassa. Freiren kasvatusajattelun lähtökohtana on optimismi, usko ihmiseen sekä dialogisuus inhimillisen kohtaamisen edellytyksenä. Dialogi vaatii Freiren mukaan syvän uskon ihmiseen ja hänen kykyihinsä ja haluunsa ja mahdollisuuksiinsa kehittyä ihmisenä. Freire korostaa, että ihminen on subjekti omassa kasvatuksessaan. Luottamus ihmisiin ja heidän kykyynsä ajatella pohjautuu Freiren sanoin *rakkaudelle ja nöyryydelle. Dialogi on yhteiseen oppimiseen ja toimintaan pyrkivien ihmisten kohtaamista, joka hajoaa jos osapuolet (tai vain yksi heistä) eivät ole nöyriä*. (Freire 2005, 97–99.)

Freire korostaa myös kriittisen ajattelun ja toivon merkitystä. On nähtävä tosiasiat ja muutokset ympäröivässä todellisuudessa. Ihminen voi olla *olosuhteiden heikentämä*, mutta silti hän voi kasvaa ja kehittyä kun häntä tuetaan ja autetaan löytämään ja kohdentamaan voimavaransa positiivisen muutoksen suuntaan.(Freire 2005, 100–101.)

Opinnäytetyössäni halusin nostaa esille murrosikäiset, peruskoulun viimeisiä luokkiaan käyvät nuoret. Tässä ikävaiheessa on luonnollista, että nuori hakee vahvistusta ja hyväksyntää itselleen sekä omille ratkaisuilleen ja valinnoilleen kaveripiiristä. Nuori tarvitsee kuitenkin myös aikuista. Murrosiän fyysiset ja psyykkiset muutokset herättävät monenlaisia tunteita ja usein ristiriitaisiakin ajatuksia, joiden käsittelemisessä turvallisen ja välittävän aikuisen läsnäolo on tärkeää. Tuen saaminen nuoren omissa kasvu- ja kehitysympäristöissä, kuten kodissa, koulussa sekä nuoriso- ja vapaa-ajan toiminnoissa on tärkeää. Sillä on suuri merkitys ongelmien ennaltaehkäisemisessä varsinkin silloin, kun nuorella on elämässään jotain erityisiä vaikeuksia.

Kuvataidekurssin ohjaajana pyrin vahvistamaan Jopo-ryhmän nuorten itsetuntoa ja itsearvostusta olemalla heille innostava, luotettava, kuunteleva ja arvostava aikuinen. Kuvallisen työskentelyn ja haastattelujen välityksellä loin oppilail-

le mahdollisuuksia omien voimavarojen löytämiseen ja itseymmärryksen lisäämiseen.

2.3 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa siitä, soveltuuko tarinallinen kuvataidetyöskentely nuorten kasvua ja kehitystä tukevaksi toimintamuodoksi 8.–9.-luokkalaisten oppilaiden erityisluokassa. Miten murrosiän useinkin haasteellisinta vaihetta elävät nuoret ylipäätään lähtevät mukaan tällaiseen toimintaan. Lisäksi tavoitteena oli kerätä kehittämisehdotuksia toiminnasta saadun kokemuksen sekä haastattelujen ja havaintoaineiston pohjalta.

Tutkimuskysymykset rajattiin mahdollisimman selkeästi ja tarkoituksenmukaisesti ja työlle asetettiin realistiset tavoitteet. Opinnäytetyön tarkoituksena oli myös rohkaista ja innostaa sosiaali- ja kasvatusalan ammattilaisia sekä opiskelijoita käyttämään työssään nykyistä enemmän luovia ja ilmaisullisia menetelmiä. Tärkeää oli, että raportissa kuvattaisiin mahdollisimman tarkasti toteutetun toiminnan sisältöä ja siitä saatuja kokemuksia sekä oppilaiden, opettajien että omasta näkökulmastani. Näiden ajatusten pohjalta opinnäytetyölle määriteltiin seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Miten tarinallinen kuvataidetyöskentely toteutuu Jopo-luokassa?
2. Miten toimintaa voisi kehittää nuorten kokemusten, heidän opettajiensa sekä omien havaintojeni pohjalta?

2.4 Aineiston keruu ja analysointi

Opinnäytetyön aineisto kerättiin osallistuvalla osallistuvan havainnoinnin sekä haastattelujen kautta. Haastattelin oppilaita ja opettajia ennen ja jälkeen kuvataidekurssin. Pidin myös tutkimuspäiväkirjaa, johon kirjasin tarkasti havaintoni. Lisäksi oppilaiden tekemät kuvalliset työt ja töiden äärellä syntyneet tarinat olivat arvokas osa tutkimusaineistoa.

Hirsjärven ym. (2009, 122, 160–164.) mukaan laadullisessa tutkimuksessa suositaan metodeja, joissa tutkittavien ”ääni” ja omat näkökulmat pääsevät esille. Lähtökohtana on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Laadullisen tutkimuksen tyypillisiin piirteisiin kuuluvat esimerkiksi teemahaastattelut, ryhmähaastattelut ja osallistuva havainnointi. Havainnointia voidaan pitää todellisen elämän tutkimisena, koska sen avulla saadaan välitöntä, suoraa tietoa yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden toiminnasta ja käyttäytymisestä.

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on sisällä tutkimuskohteessa. Tällöin tutkija vaikuttaa omalla läsnäolollaan tutkimuskohteeseen ja tutkittavaan ilmiöön. Silloin, kun tutkittavien taholta on odotettavissa voimakkaita mielipiteitä tai ennakkoluuloja toimintaa kohtaan, saattaa tutkijan neutraali rooli olla paras valinta lopputuloksen kannalta. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkijan on tiedostettava ero tutkijana tekemiensä ja ihmisenä tekemiensä havaintojen välillä. (Vilkka 2006, 67–68.)

Työskentelyn yhteydessä tarkkailin nuorten työhön motivoitumista ja aiheeseen paneutumista sekä siihen liittyvää ilmaisua ja kerrontaa. Kirjasin havaintoni päiväkirjaan jokaisen toimintakerran jälkeen ja arvioin toiminnan sisältöä kokonaisuudessaan suhteessa asettamiini tavoitteisiin. Havainnointia varten olin etukäteen määritellyt seuraavat aihealueet, joiden alle keräsin havaintojani jokaisesta toimintakerrasta.

1. Toimintaan motivoituminen: ohjeiden kuuntelu, keskittyminen.
2. Oman elämän pohdinta: omasta työstä kertominen ryhmässä, aiheeseen liittyvät sanalliset ilmaisut ja repliikit, aiheen kuvallinen pohdinta.
3. Vuorovaikutus ryhmässä.
4. Muut asiat.

Vilkka (2006, 13, 44–45) painottaa, että havainnointi on asioiden ja ilmiöiden tietoista tarkkailua ei ainoastaan niiden näkemistä. Osallistuvaa ja tarkkailevaa havainnointia kannattaa tämän vuoksi suunnata tiettyihin tutkimusongelman kannalta oleellisiin asiasisältöihin.

Vilkan (2006, 45) mukaan osallistuva havainnointi edellyttää, että tutkija pääsee sisään tutkittavaan yhteisöön. Tässä työssä tiiviisti mukana olevana havaintojen tekeminen vaati tarkkavaisuutta, koska suuri osa huomiostani kohdistui oppilaiden ohjaamiseen ja työmotivaation ylläpitämiseen. Havaintojen välitön kirjaaminen toiminnan jälkeen oli tärkeää kuvauksen aitouden ja totuudenmukaisuuden säilymisen kannalta.

Puolistrukturoidussa yksilöhaastattelussa herättelin nuoria tiedostamaan itseään, kykyjään ja toiveitaan. Haastattelua varten olin miettinyt teemat ja valmistellut niiden pohjalta haastattelurungon jättäen kysymykset avoimiksi (Liite 1). Oppilaat kävivät haastatteluissa yksitellen oppituntien aikana.

Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haastateltaville voidaan esittää samat tai likipitäen samat kysymykset samassa järjestyksessä. Joidenkin määritelmien mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa voidaan myös vaihdella kysymysten järjestystä ja sanamuotoa, kuten teemahaastattelussa. Strukturoitujen haastattelujen toteutuksesta ei ole olemassa täysin yhtenäistä määritystä. Osittain järjestelty ja osittain avoin haastattelu sijoittuvat täysin strukturoidun lomakehaastattelun ja teemahaastattelun välille. Puolistrukturoidussa haastattelussa vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltava vastaa kysymyksiin omin sanoin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47.)

Haastatteluissa oppilaita pyydettiin miettimään ja nimeämään omia vahvuuksiaan ja kehittämisen tarpeitaan sekä kertomaan tulevaisuuden toiveistaan, haaveistaan ja unelmistaan. Oletin, että murrosikäisten nuorten on vaikea kertoa omasta itsestään minulle, vieraalle ihmiselle. Tämän vuoksi päätin käyttää haastattelussa apuna Pesäpuu ry:n vahvuuskortteja. Vahvuuskortit ovat toiminnallinen väline, joiden tarkoituksena on auttaa löytämään omia voimavaroja. Kuvalliset, tekstitetyt kortit kuvaavat monipuolisesti yksilön ominaisuuksia ja luonteen vahvuuksia.

Alkuhaastattelu, joka suoritettiin heti harjoittelun alussa, oli tärkeä myös molemminpuolisen tutustumisen kannalta. Alkuhaastattelussa nuorille kerrottiin tulevasta kuvataidekurssista ja sen sisällöstä. Yksilöhaastattelujen yhteisenä

tavoitteena oli pysäyttää nuoria miettimään nykyhetkeään ja tulevaisuuttaan sekä tunnistamaan omia vahvuuksiaan, voimavarojaan ja kehittämisen tarpeitaan. Loppuhaastattelussa nuorilta pyydettiin lisäksi palautetta kuvataidekurssista sekä kehittämisehdotuksia toiminnalle.

Myös luokan työntekijöitä, opettajaa ja ohjaajaa haastateltiin. Tarkoituksena oli saada tietoa työntekijöiden mahdollisista ennakko-odotuksista tarinallista kuvataidetyöskentelyä kohtaan. Loppuhaastattelussa keskeisenä asiana oli palautteen sekä toiminnan kehittämisehdotusten saaminen.

Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia. Tuomen & Sarajärven (2009, 105–108) mukaan sisällönanalyysissa aineiston sisältöä eritellään etsimällä siitä yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia, sekä yhdistellään ryhmittelemällä ja luokittelemalla aineistoa. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään sisällönanalyysin avulla muodostamaan mahdollisimman tiivistetty kuvaus, joka liittää tulokset laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin.

Sisällönanalyysissa erilaisia dokumentteja voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Tutkittavina voivat olla hyvin monenlaiset tekstit: kirjat, päiväkirjat, haastattelut, puheet, keskustelut. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Analyysin tarkoituksena on muodostaa selkeä, sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.)

Sisällönanalyysia varten muotoilin haastattelukysymyksistä kolme teemaa: vahvuuteni, kehittymistoiveet ja tulevaisuudenkuva. Ryhmittelin vastaukset sisällön perusteella määrittelemieni teemojen alle. Loin niistä pelkistettyjä ilmauksia, joista luokittelun kautta muodostin kokoavan käsitteen. Asiaa selkeyttääkseni esitän analyysia seuraavissa taulukoissa. (Taulukot 1–2)

Taulukossa 1 on kuvattu haastatteluaineiston pelkistämistä. Haastattelussa oppilaita pyydettiin arvioimaan ja nimeämään omia vahvuuksiaan.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä opinnäytetyössä

Alkuperäisilmaisu	**Pelkistetty ilmaisu**	**Alaluokka**	**Yläluokka**	**Pääluokka**
Osaan pitää hauskaa ystävien kanssa. Olen hauska ja hassu.	Olen hauska ystävien seurassa.	Rooli vertaisryhmässä.	Ryhmässä toimiminen	Nuorten arviointia omista vahvuuksistaan
Osaan suojella itseäni. Osaan pitää puoliani.	Puolustan itseäni	Itsearvostus		
Olen rohkea. Uskallan joskus pelätä. Uskallan kokeilla uusia asioita. Uskallan sanoa mitä ajattelen.	Olen rohkea Luotan itseeni.	Itseluottamus		
Ajattelen paljon. Olen rehellinen. Huolehdin eläimistä.	Otan toiset huomioon.	Empatia		

Vastauksista ilmenee vertaisryhmän keskeinen merkitys sille, millaisena nuori näkee ja kokee itsensä. Haastatteluihin osallistuneet nuoret kokivat vahvuutenaan vertaisryhmässä toimimisen.

Taulukossa 2 on kuvattu aineiston edelleen abstrahoimista ja yhdistävän luokan muodostamista. Kolmesta pääluokasta, joita olivat: nuorten arviointia omista vahvuuksistaan, nuorten itsensä kehittymisen toiveita sekä tulevaisuuden haaveita, on muodostettu yhdistävä luokka: Nuorten kuvauksia vahvuuksistaan ja tulevaisuudestaan.

Taulukko 2. Esimerkki aineiston abstrahoinnista

Yhdistävä luokka	Pääluokka	Yläluokka
Nuorten kuvauksia vahvuuksistaan ja tulevaisuudestaan	Nuorten arviointia omista vahvuuksistaan. Nuorten itsensä kehittymisen toiveita Tulevaisuuden haaveita	Ryhmässä toimiminen. Itsearvostus ja itseluottamus. Itsenäinen elämä. Työ, ammatti ja taloudellinen hyvinvointi.

Nuoret pitivät kehittämisen tarpeinaan itseluottamuksen ja itsearvostuksen lisäämistä. Tulevaisuuden toiveet Jopo-luokan oppilailla olivat samanlaisia kuin kellä tahansa nuorella; ammatti, työ ja turvallinen toimeentulo.

3 NUORUUSIKÄ

3.1 Nuoruusiän kehityspiirteitä

Ajallisesti nuoruusikä sijoittuu ikävuosien 12–22 väliin. Se voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: varhaisnuoruuteen, varsinaiseen nuoruuteen ja jälkinuoruuteen. Varhaisnuoruus alkaa puberteetista. Lapsen ruumiissa tapahtuu silloin suuria muutoksia, jotka aiheuttavat hämmennystä levottomuutta ja kiihtymystä. Varhaisnuori elää itsenäistymistarpeiden ja toisaalta lapsenomaisen riippuvuuden ristiriidassa. Suhde vanhempiin vaihtelee lapsenomaisesta suhteesta itsenäisyyttä korostavaan sekä vanhempien ohjeita ja sääntöjä kyseenalaistavaan käyttäytymiseen. Äkilliset mielen muutokset ovat tavallisia ja kehitykseen kuuluvia. Varsinaisessa nuoruusiässä, joka ajoittuu 15–17 ikävuoden vaiheille, nuori on alkanut sopeutua muuttuneeseen ruumiinkuvaansa. Nuori on myös saanut osittain hallintaansa varhaisnuoruuden yllytyspaineen. Jälkinuoruudessa, 18–22

vuoden iässä, nuoren aikaisemmat kokemukset jäsentyvät ja hahmottuvat kokonaisuudeksi. Vanhemmista irtautumisen edetessä nuori pystyy lähestymään heitä yhä tasa-arvoisemmin ja neutraalimmin. Nuori kykenee myös arvostamaan sitä, että hänessä itsessään on piirteitä vanhempiensa ajatus- ja arvomaailmasta. Jälkinuoruudessa nuori tekee tulevaan aikuisuuteensa vaikuttavia suuria valintoja, kuten esimerkiksi ammattiin ja perheen perustamiseen liittyviä ratkaisuja. (Aalberg & Siimes. 2007, 67–71.)

Nuoruusiän keskeisenä kehityksellisenä päämäärä on itse hankitun autonomian saavuttaminen. Itsenäistyminen edellyttää ikäkauteen kuuluvien kehitystehtävien ratkaisemista kuten irtautumista lapsuuden vanhemmista. Nuoren kehityksen mukaista on turvautua vanhempien sijasta ikätovereiden apuun. Lisäksi nuoren on sopeuduttava fyysisiin muutoksiin ja kyettävä jäsentämään omaa seksuaalista identiteettiään. Tie lapsen täydellisestä riippuvuudesta kohti itsenäisyyttä on pitkä ja monisyinen, eikä sitä koskaan saavuteta täydellisesti, Aalberg & Siimes (2007, 67–71) toteavat.

Fyysisten ja psyykkisten muutosten aiheuttaman sisäisen rauhattomuuden tilan rinnalla nuori kokee usein olevansa täynnä voimaa ja rohkeutta. Joskus se voi johtaa yltiöpäiseen käyttäytymiseen, jossa nuori kokeilee kaikkea mahdollista, asettaen samalla itsensä alttiiksi monenlaisille riskeille. Riskikäyttäytyminen voi näkyä auktoriteettien, järjestyksen ja normien vastustamisena. Siihen vaikuttavat yksilön itsensä lisäksi ympäristötekijät sekä yksilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus. (Helminen 2005, 21–22.) Jopo-luokan oppilaissa näkyi selkeitä merkkejä riskikäyttäytymisestä, johon liittyi lapsenomaista uhmaa ja vastuutonta käyttäytymistä oman elämänsä suhteen. Koulussa se näkyi muun muassa välinpitämättömyytenä koulutehtäviä kohtaan, oppitunneilta myöhästelynä ja normien vastustamisena.

Nuoruus on elämänvaihe, jonka aikana lapsi kasvaa aikuiseksi, mieheksi tai naiseksi, mikä on suuri muutos nuoren elämässä. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kypsymisen keskellä nuori kokee usein hämmennystä ja epävarmuutta itsestään. Hän saattaa peittää epävarmuuttaan näennäisellä ylivarmuudella ja

mahtailulla. Toisaalta nuoruus on mahdollisuuksien aikaa. Nuori on henkisiltä ominaisuuksiltaan aikaisempaa valmiimpi ja kehittyneempi kohtaamaan ja ratkaisemaan monia lapsuudenajan pulmia ja hänellä on mahdollisuus päästä näin eheään kasvuun. Nuoruusikää onkin kutsuttu persoonallisuuden rakentamisen toiseksi mahdollisuudeksi. Missään muussa elämänvaiheessa ihmisen persoonan ei ole mahdollista muuttua niin ratkaisevalla tavalla kuin nuoruudessa, Aalberg & Siimes (2007, 67–71) painottavat.

3.2 Nuoren minäkuvan rakentuminen

Nuoruus sisältää monia haasteita ja mahdollisuuksia, jotka kanavoivat nuoren toimintaa, valintoja ja päätöksiä. Ne liittyvät pääsääntöisesti koulutukseen, ammatinvalintaan, kaveripiiriin ja yleensäkin ihmissuhteisiin. Nuorten tekemät valinnat luovat pohjaa sille, mitä he itsestään ajattelevat. Etsiessään suuntaa elämälleen ja tehdessään sitä koskevia ratkaisuja nuori päätyy Eriksonin klassisen teorian mukaan erilaisiin aikuisen rooleihin ja asemiin. Asemat ja roolit vaikuttavat siihen, millaisen identiteetin nuori rakentaa itselleen. Eriksonin teoriaa eteenpäin kehittänyt McAdams (1999) loi käsitteen identiteettikertomus. Sen avulla nuori pyrkii yhdistämään menneen elämänsä, nykyisen elämäntilanteensa ja ennakoidun tulevaisuutensa yhtenäiseksi näkemykseksi. Identiteettikertomusten avulla nuoret muodostavat yhtenäistä ja myönteistä kuvaa itsestään sekä liittävät itsensä erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin ja kulttuurisiin rakenteisiin. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen, Ruoppila 2006, 142–144.)

Lämsä (2009a; 2009b) toteaa nuorten ammatinvalinnan muuttuneen aiempaa haasteellisemmaksi tehtäväksi viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Entisaikaan ammatti saattoi usein periytyä isältä pojalle ja äidiltä tyttärelle. Opettajien lapsista tuli opettajia, juristien lapsista juristeja ja maanviljelijän vanhin poika jatkoi kotitilan pitämistä. Edelleen osa nuorista seuraa vanhempiensa jalanjälkiä. Nämä nuoret ovat saaneet kasvuaikanaan mallia siitä, mitä työskentely eri aloilla voi olla ja mitä se vaatii. Tänä päivänä nuoren on tehtävä valintoja jo hyvin varhaisessa vaiheessa ja samalla päätettävä, mihin suuntaan hän haluaa jatkaa koulutusuraansa. Osa nuorista kykenee hyödyntämään valinnois-

saan omia vahvuuksiaan ja kiinnostuksen kohteitaan sekä löytämään oman polkunsa.

Kaikille nuorille valintojen tekeminen ei kuitenkaan ole helppoa. Moni heistä ei tiedä, mitä ja minne haluaisi mennä opiskelemaan peruskoulun jälkeen tai haluaako ylipäätään jatkaa opintojaan. Valinnoissaan nuori tarvitsee vanhempien ja muun lähiyhteisön tukea. Yleensä oman koulutuspolun löytäminen on vaikeinta niille nuorille, joilla lähiyhteisön tuki on vähäinen tai puuttuu kokonaan. Siinäkin tapauksessa, että nuori on onnistunut saamaan jatko-opiskelupaikan osa nuorista keskeyttää opintonsa ennen kuin ne ovat ehtineet kunnolla alkaakaan. Tyypillinen selitys opintojen keskeytykselle on ”väärä ala”. Nuori ei välttämättä ole tiennyt koulutukseen hakiessaan, mitä tietyn alan opinnot pitävät sisällään. Nuorelta ei löydy motivaatiota koulutuksen jatkamiseen, kun työstä ja opiskelusta muodostettu mielikuva ja todellisuus ovat ristiriidassa keskenään. Heikot työllisyysnäkymät ovat myös yksi nuorten koulutushalukkuutta vähentävä tekijä. (Lämsä 2009a; 2009b.)

Aalberg & Siimes (2007, 137) tähdentävät, että nuoren syrjäytyminen tavanomaisesta nuoruuskehityksestä, johon kuuluu koulunkäynti, ammattiopinnot ja työelämään sijoittuminen, merkitsee ainutlaatuisen kehitysvaiheen menettämistä. Jotain merkittävää jää kehityksestä tällöin pysyvästi toteutumatta.

Jopo-luokan oppilaiden on usein vaikea päästä haluamalleen alalle opiskelemaan huonon koulutodistuksen vuoksi. Monet myös keskeyttävät jatkoopintonsa. Usein näiltä nuorilta puuttuu toisen asteen opiskelussa tarvittava kyky ottaa itsenäisesti vastuuta opiskelustaan. Vaikeuksille annetaan helposti periksi yrittämättäkään tehdä mitään asian korjaamiseksi.

Murrosiän puoliväliin sijoittuva, normaali psykososiaalinen taantuma on ainutlaatuisen herkkä kehitysvaihe, jolloin myös syrjäytyminen saattaa alkaa. Se on tarpeellinen vaihe nuoren elämässä ollen samanaikaisesti sekä uhka että mahdollisuus. Kehityksellinen taantuma sisältää mahdollisuuden muuttaa aikaisempaa lapsenomaista kokemusmaailmaa ja irrottautua siitä. Se antaa mahdollisuuden kulkea askel askeleelta kohti itsenäisyyttä ja oman minuuden kokemus-

ta, joka ei perustu vanhempien taholta tulevaan kannatteluun. Terveillä nuorilla taantumavaihe on ohimenevä ilmiö. Uhkana on, että nuoren kehitys hidastuu, vääristyy ja taantuu pysyvästi. Pitkittynyt taantumatila tai taantumavaiheen puuttuminen viittaavat kehitykselliseen häiriöön, se ilmenee myöhemmin psyykkisenä oireiluna. (Ahlberg & Siimes. 2007, 74–82.)

Nuoruusiässä elämänmuutokset kasaantuvat suhteellisen lyhyelle aikavälille Nuoruusiän normaaliin kehitykseen kuuluu peruskoulusta jatkokoulutukseen ja edelleen työelämään siirtyminen. Nuorten elämässä tapahtuu usein myös erilaisia yksilöllisiä muutoksia. Muutokset kaverisuhteissa tai perhetilanteessa voivat vaikuttaa suuresti nuoren elämän kulkuun. Tähän ikävaiheeseen kuuluva minäkuvan ja maailmasuhteen työstäminen voi nostaa nuorella esille varhaisempia kokemuksia, joiden käsittelyyn hänellä ei ole ollut aikanaan mahdollisuuksia. (Lämsä 2009a; 2009b.)

Jopo-ryhmän nuorten elämässä oli monenlaisia ongelmia ja riskitekijöitä. Heitä yhdistävä tekijä oli koulumotivaation puute. Useilla oppilailla oli keskittymisvaikeuksia, ja monelta puuttui perinteiseen koulutyöhön tarvittava pitkäjänteisyys ja sitkeys. Joidenkin oppilaiden mielentila näyttäytyi koulussa synkkänä ja negatiivisena.

Lämsä (2009a; 2009b) kuvaa nuoruusikää eräänlaisena pullonkaulana yksilön kehityksessä, tiimalasin kapeimpana kohtana. Vaarana on, että tiimalasi menee tukkoon, mikäli siihen kertyy liikaa tavaraa liian lyhyellä aikavälillä selvitettäväksi. Psyykkisen sairastumisen riski on tässä ikävaiheessa muita ikävaiheita suurempi. Siirtyessään peruskoulusta toisen asteen koulutukseen nuori voi kokea olevansa täysin eksyksissä. Hän ei välttämättä tiedä, mitä haluaa tehdä elämässään tai mitä ja minne hän haluaa mennä opiskelemaan. Lisähaasteita ja rajoitteita toisen asteen koulutusvalinnoille sekä nuoren identiteetin kehittymiselle voivat lisäksi asettaa oppimisvaikeudet, sairaus tai vamma. Rajoitteiden hyväksyminen on nuorelle vaikeaa, ja kavereiden merkitys samastumiskohteina korostuu. Nuori haluaa, enemmän kuin missään muussa ikävaiheessa, olla samanlainen kuin muut. Hän hakee myös rajojaan ja kyseenalaistaa ympäristön

asettamia tulevaisuudennäkymiä. Se on osa nuoruusikään kuuluvaa identiteetin rakennustyötä. (Lämsä 2009a; 2009b.)

Kypsymättömyys kuuluu Aalberg & Siimeksen (2007, 83–84) mukaan olennaisena osana nuoruuteen. Nuori on lyhytjänteinen ja elää yhdessä hetkessä. Aikuisten ehdot eivät rajoita hänen maailmaansa. Kypsymättömyys on nuoren rikkautta. Hänen maailmassaan kaikki on mahdollista. Valintoja tekemällä ja erehdysten kautta nuori rakentaa minuuttaan. Kehitys etenee omaa vauhtiaan kohti kypsymistä. Kehityksen kiirehtiminen tai hidastaminen vahingoittaa nuorta.

Aikuisilla tulee olla ymmärtämystä ja tätä erityistä kehitysvaihetta kohtaan; nuoret ovat keskeneräisiä ja tekevät virheitä. Se ei kuitenkaan tarkoita sopimattoman käyttäytymisen hyväksymistä nuoruuden varjolla, vaan nuoria tulee ohjata aktiivisesti kohti tasapainoista aikuisuutta. (Aalberg & Siimes (2007, 83–84)

Tullessani Jopo-luokalle minua hämmästytti luokassa vallitseva hyvä työrauha. Ryhmän aikuisilla oli selkeästi oppilaille turvaa ja rajoja antava rooli. Samanaikaisesti opetuksessa ja oppilaiden ohjauksessa otettiin huomioon oppilaiden yksilölliset piirteet ja senhetkinen toimintakyky. Aikuiset loivat oppilaille edellytyksiä opiskeluun keskittymiselle takaamalla turvallisen ja mahdollisimman rauhallisen oppimisilmapiirin.

4 TARINALLISUUS

4.1 Tarinallisuus tutkimuksessa

Tarinallisuutta voidaan hyödyntää tutkimuksessa monella tapaa. Tarinat voivat toimia ymmärryksen välineenä tai tarinallinen lähestymistapa voi olla suuntauksena, jossa tarina nähdään keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen keinona. Tarinat ja kertomukset tutkimuksessa auttavat meitä määrittämään tarkoituksiamme, arvojamme ja käsityksiämme ihmisistä ja asioiden olotiloista. Ennustamisen ja kontrollin sijaan tarinallisessa tutkimuksessa onkin tärkeänä näkökulma ja ymmärrys. Tarinoiden ja kertomusten kautta pyritään löytämään arjen todellisuus ja nostamaan se esille. (Liikka 2003,19–20.)

Hännisen (2003, 58–60) mukaan ihminen nähdään tarinallisessa lähestymistavassa ajallisena olentona. Ihmisen kulloinenkin nykyhetki pitää sisällään sekä henkilöhistoriallisen menneisyyden että ennakoidun tulevaisuuden. Menneisyyttä kokemuksineen ei voida karistaa pois, vaan se on aina läsnä ihmisessä. Menneisyyden tapahtumia ja kokemuksia voidaan kuitenkin tulkita uudelleen. Tämä antaa mahdollisuuden luoda uusia tarinoita, mikä ei kuitenkaan tarkoita menneisyyden tarinan mielivaltaista muokkaamista. Muistaminen on viime kädessä tulevaisuuteen suuntautumista, aktiivista toimintaa, joka palvelee ihmisen sen hetkisiä tarpeita. Elämäntarina tai ”sisäinen tarina” sijoittaa ihmisen laajempaan sosiaaliseen todellisuuteen ja määrittelee yksilölle hänen identiteettinsä.

Tarinallisuuden näkökulmasta ihminen on tarinoita kertova ja niitä tulkitseva olento. Arkipäivässä tarinallisuus näyttäytyy kaikkialla kuten elokuvissa, musiikkivideoissa, mainoksissa, televisiossa, sanomalehdissä, vitseissä lomakuvissa ja arjen puheessa. Kertomuksilla on suuri merkitys ihmisen identiteetin rakentumisessa. Tarina antaa mahdollisuuden hahmottaa menneisyyttä, nykyhetkeä ja tulevaisuutta yhtenä kokonaisuutena. Tarinoiden avulla voidaan tavoitella elämään jatkuvuutta ja eheyttä. Tarinallisen lähestymistavan oletuksena on, että ihminen elää elämänsä ikään kuin se olisi tarina, jonka päähenkilö hän itse on. Se, että kertoo elämäntarinansa, voi auttaa jäsentämään elämäänsä uudella tavalla ja löytämään avaimia muutokseen. Näin ihminen voi muuttaa ”elämänsä käsikirjoitusta”. (Liikka 2003, 26.)

Pyrin aikaansaamaan Jopo-ryhmän nuorissa ajattelua itsestään oman elämänsä vaikuttajana ja päättäjänä, aktiivisena toimijana. Tarinoissaan oppilaat kävivät läpi muun muassa kouluelämänsäänsä ja pohtivat syitä siihen, miksi olivat nyt Jopo-luokalla.

4.2 Oman elämäntarinan tiedostamisen merkitys

Ihmisellä on tarve oman sisäisen kodin rakentamiselle. Sisäinen koti antaa lämpöä ja turvaa, luottamusta siihen, että elämä kantaa. Sisäisessä kodissaan ihminen saa tuntuman itseensä ja kokee olevansa kiinni elämässä. Elämänta-

rinassaan ihminen ilmentää sisäisen kotinsa tai kodittomuutensa tilaa. (Bardy & Känkänen, 2005, 51.)

Kokoamalla elämämme tarinan muotoon meidän on helpompi tarkastella ja ymmärtää sitä. Tarinan avulla elämämme tapahtumille sekä niistä tekemillemme tulkinnoille muodostuu keskinäinen yhteys. Persoonallisuus on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muotoutunut oma tulkintamme itsestämme ja elämästämme. Myös se, minkä jätämme kertomatta, ilmaisee jotain itsestämme. Itsensä ymmärtäminen ja sitä kautta muovautuva yksilön maailmankatsomus rakentuu ja välittyy tarinoiden avulla. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 25–27.)

Kuvataideryhmään osallistuneet oppilaat kertoivat niukasti ääneen omasta työstään toisille. Yhtenä syynä lienee epävarmuus omasta itsestä. Nuorten työt kertoivat kuitenkin äänetöntä tarinaansa. Joidenkin töiden äärellä syntyi myös hedelmällisiä keskusteluja kodista, perheestä ja ihmissuhteista.

Hänninen (2003, 55–60) tarkastelee sisäisen tarinan merkitystä ihmiselle. Hänen mukaansa ihminen tulkitsee sisäisessä tarinassaan elämäntapahtumiaan ja tuo ne kertomuksen muodossa kielen tai muun symbolijärjestelmän piiriin puhuttuna, kirjoitettuna tai vaikkapa kuvataiteen tai esittävän taiteen, kuten tanssin tai draaman välityksellä. Yksittäinen kertomus esittää elämäntarinasta ainoastaan katkelmia. Yksittäiseen episodiin keskittyvä kertomus saattaa kuitenkin heijastaa myös laajempaa ja yleisempää merkitystä yksilön elämässä. Sosiaalisissa kerrontatilanteissa kertomus muodostuu usein yhteistoiminnallisesti, jolloin kaikilla osallistujilla on mahdollisuus osallistua kerrontaan ja samalla myös ohjata kertomuksen suuntaa. Erilaisten tarinoiden ja merkitystenantojen sekoittuminen voi myös auttaa löytämään oman kokemuksensa.

Tarinatyöskentely turvallisen toisen ihmisen kanssa saattaa olla tärkeä tie kohti oman elämänhistorian tiedostamista ja oman elämäntarinan rakentamista. Tarinatyöskentely on perusteltua varsinkin silloin, kun henkilön itseys ja identiteetti ovat turvattomien olosuhteiden takia kehittyneet hauraiksi tai jos hän kokee itsensä arvottomaksi. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 71–73.)

Omaa elämää voi auttaa jäsentämään oman tarinan, mutta myös muiden kertomien tarinoiden kautta. Jakamiseen sisältyy kuuleminen, kuuntelu ja kommentointi; kokemus siitä, että tulee kuulluksi ja nähdyksi. Oman tarinan kertominen ja jakaminen toisten kanssa lisää paitsi itsensä ymmärtämistä myös ryhmän yhteenkuuluvuutta, suvaitsevaisuutta ja empatiakykyä. Se vaikuttaa positiivisesti koko yhteisön hyvinvointiin. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 54, 67–69.)

Näyttelyn järjestäminen oli tärkeä osa Jopo–ryhmän kuvataidekurssia. Näyttelyyn oli kutsuttu kaikki koulun oppilaat ja opettajat. Oppilaiden tekemät työt ja niihin liittynyt tarinallisuus kiinnostivat varsinkin opettajia, ja ne synnyttivät runsasta keskustelua. Useat opettajista olivat ensimmäistä kertaa Jopo-luokan tiloissa. Monet heistä hämmästelivät ja olivat positiivisesti yllättyneitä näkemästään. Jopo-ryhmän oppilaat pääsevät harvemmin osalliseksi tämän tyyppisestä keskipisteenä olemisesta. Sitäkin enemmän heillä on kokemusta negatiivisesta palautteesta. Nuoret itse eivät juuri ääneen ihastelleet töitään, vaan suhtautuivat niihin vaatimattomasti ja näennäisen välinpitämättömästi. Näyttelyn avajaisissa, jonne oli kokoontunut runsaasti koulun väkeä, saatoin kuitenkin aistia nuorten olemuksessa ylpeyttä. Yhdessä ja erikseen he olivat tehneet jotain arvokasta ja merkityksellistä, jota kannatti näyttää muillekin. Samalla he myös jakoivat kokemustaan tarinallisesta kuvataidetyöskentelystä, ja saattoivat mielessään palata tunnelmiin ja ajatuksiin, joita työskentely oli heissä herättänyt.

4.3 Elämänkertaketju -hanke

”Elämänkertaketju-ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi” hanke on monivuotinen tutkimus- ja kehittämishanke, joka toteutettiin vuosina 2000–2004 lastensuojelussa. Hankkeen tavoitteena oli löytää tapoja, joilla työntekijät voisivat kasvattaa kohtaamisen kykyjään ja tarjota lastensuojelun piirissä oleville lapsille ja nuorille mahdollisuuksia ja välineitä itseilmaisun kehittämiseen. Työntekijöitä ohjattiin käyttämään työssään erilaisia ilmaisullisia menetelmiä, jotta he voisivat rikastuttaa ja syventää kanssakäymistään ja vuorovaikutustaan lasten ja nuorten kanssa. (Barkman & Virtanen 2002, 25.) Elämänkertaketju -hankkeesta vastannut Marjatta Bardy on pitkään pohtinut ja etsinyt taiteen ja taiteen kaltaisten toimien yhteyksiä sosiaalipolitiikkaan. Hän on

ollut mukana vuodesta 1993 lähtien monissa hankkeissa, joissa on sovellettu taide- ja kulttuurilähtöisiä kehittämismenetelmiä lastensuojelussa. (Barkman & Virtanen 2002, 25–26; Bardy & Känkänen 2005, 64–65.)

Elämänkertaketju -hankkeessa toiminnan lähtökohtana olivat seuraavat oletukset:

- Syrjäytymisriski kasvaa jos ihminen jää kauas omista kokemuksistaan ja tunteistaan.

- Aikuiset voivat auttaa lapsia löytämään omia kokemuksiaan, mikäli heillä on valmiuksia kohdata oma historiansa emotionaalisella tasolla.

- Taiteessa ja taiteen kaltaisessa toiminnassa työstetyt ilmaisutaidot auttavat pääsemään lähelle oman elämän kokemuksia, jolloin mahdollisuudet omien ja yhteisten voimavarojen rationaaliseen käyttöön kasvavat.

- Minkä tahansa aistin tarjoama ilmaisukanavan harjaannuttaminen on avuksi omien kokemusten ja tuntemusten löytämisessä. (Bardy 2002, 11–13; Barkman & Virtanen 2002, 26–28; Bardy & Känkänen 2005, 71)

Syrjäytymisriskien ymmärtämisessä emotionaalinen pääoma nousee taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman rinnalle. Emotionaalisesta pääomasta voidaan puhua omana inhimillisen pääoman lajina. Jos ihminen, lapsi tai aikuinen on oppinut tukahduttamaan tunteensa selvitäkseen siitä, että muihin ei ole luottamista, hänen on hyvin vaikea päästä lähelle elämänsä emotionaalista tietoisuutta. Lapsi tai nuori, joka on oppinut tukahduttamaan tunteensa, ei kykene luomaan kiintymyssuhteita toisiin ihmisiin. Mitä ammattiauttajat voivat tehdä näiden syvälle juurtuneiden emotionaalisten rakenteiden korjaamiseksi? Tähän vaikeaan kysymykseen on Elämänkertaketju -hankkeessa etsitty vastauksia taide- ja kulttuurilähtöisistä kehitysmenetelmistä. Hankkeeseen osallistuneet työntekijät kokivat, että vuorovaikutus lasten kanssa syventyi lähemmäs lasten omia kokemuksia taidelähtöisten kehitysmenetelmien toteuttamisen myötä. (Bardy 2002, 10–14.)

5 TAIDE HYVINVOINNIN LISÄÄJÄNÄ

5.1 Taiteen parantava voima

Amerikkalainen taidekasvatuksen tutkija Julia Kellman (2004) perustelee kuvataiteiden käyttämistä terveydenhuollossa. Hän tähdentää kuvallisten ilmaisutapojen merkitystä, koska ne luovat tilaisuuden ainutlaatuisen monipuoliseen tulkintaan. Visuaaliset taiteet antavat hänen mukaansa mahdollisuuden sekä kertovan, narratiivisen että persoonallisen, syvällä tunnetasolla tapahtuvan merkityksen aukeamiseen. Lisäksi ne tarjoavat tilaisuuden omien elämän kokemusten jakamiseen toisten kanssa sekä miellyttävän aktiviteetin ja toimintamahdollisuuden. (Von Brandenburg 2008, 22.)

Kuvallinen työskentely antoi Jopo-ryhmän nuorille tilaisuuden ilmaista omaa tarinaansa valitsemallaan tavalla, ääneen pohtien tai tekemisen kautta. Halusin osoittaa nuorille, että kunnioitan heidän itsemääräämisoikeuttaan ja arvostan heidän itsenäistä ajatteluaan. Ohjaajana pyrin luomaan heille mahdollisuuksia oppia ymmärtämään ja tuntemaan itseään entistä paremmin.

Narratiivisuudella Kellman (2004) tarkoittaa tarinaa, jonka tekijä luo omalla visuaalisella kielellään. Yksilölliseksi ja erityiseksi kokemukseksi taiteen tekee se, että se on taiteilijan omaa toimintaa, jota hän toteuttaa omin materiaalein, omalla tavallaan. Taide on intuitiivista, koska se ei ole järkeilyn ja suoraviivaisen ajattelun tulosta. Lisäksi taide symboloi tunteita. Se on sanatonta, intiimiä ja syvästi persoonallista. Samalla taide muovaa jokaisen tekijänsä käsissä uudelleen maailmaa. Taiteen tekijällä on vapaus kertoa tarinaansa siten kuin hän haluaa sen ymmärrettävän. (Von Brandenburg 2008, 21–22.)

5.2 Kosketus omaan elämään taiteen välityksellä

Gregory Batesonin (1987) mukaan taiteilla on kyky ja tapa saada mieli liikkeeseen. On tärkeää saada mielen eri kerrokset kommunikoimaan keskenään, koska vain siten voidaan muuttaa vakiintuneiksi juurtuneita kokemis- ja ajatustapoja Taiteilla on suuri merkitys mielen liikkeen aikaansaamisessa. Mielen tie-

toinen taso yksinään ei siihen kykene, vaan johtaa vanhan ajatus- ja toimintatavan toistoon. Taiteilla on tärkeä tehtävä tietoisuuden avustajana. Batesonin mukaan *Taiteen korjaava luonne perustuu kykyyn integroida mielen eri kerroksia, ja siten nähdä maailma tarkemmin.* (Bardy 2002, 12–13.)

Bardy (2002, 13) korostaa aistikokemusten merkitystä ihmiselle. Hyvin käytössä olevat aistit luovat pohjan, jolle tahto, järki ja vapaus kasvavat. Taiteissa erilaiset aistilliset menetelmät pyrkivät aktivoimaan mielen liikkeeseen kutsuessaan etsimään ja luomaan tunteiden ja kokemusten todellisuuksia.

Normatiivisessa elämän opastuksessa on tärkeää saada perille se, mikä on oikein ja mikä väärin, tai mikä on toiminnan tasolla sallittua tai mahdollista. Sen onnistuminen riippuu siitä, miten hyvin opastus sattuu koskettamaan vastaanottajan kokemusmaailmaa. Kaikki valinnat perustuvat viime kädessä kokemuksiin. Taidelähtöisissä kehitysmenetelmissä juuri kokemusmaailma otetaan työn "kohteeksi". Assosiaatioiden virtaa ruokkimalla luodaan kokemuksille mahdollisuuksia ilmentyä ja tehdä itsensä näkyväksi. Taiteellisen työskentelyn kautta kokemusta voidaan käydä läpi uudella tavalla ja avustaa siten tietoisuutta. (Bardy 2002, 13–14.)

Ihmiset ovat kautta aikojen etsineet vastauksia kysymyksiin: keitä me olemme, miten me elämme ja mihin me kuulumme? Bardy (2002, 13–14) painottaa, että eksistentiaalisesti olennaisten suhteiden ja arvojen etsiminen edellyttävät omien sanojen, mielikuvien ja oman kielen löytämistä ja niiden avulla läsnä olemista itsessään ja maailmassa. Taidelähtöisten ilmaisutaitojen tavoitteena on auttaa yksilöä elämäkerronnallisten taitojen viljelyssä, stimuloimalla kykyä ja rohkeutta tarinallisuuteen parantavana interventiona.

Varsinkin lapset ja nuoret, jotka ovat kokeneet toistuvaa laiminlyöntiä ja väkivaltaa sekä useita sijoituksia oman kodin ulkopuolelle, tarvitsevat apua oman elämäntarinansa rakentamiseen. Kun tarina on pirstaleina, tulevaisuuskin näyttäytyy kaoottisena. Oman elämäntarinan kokoaminen voi olla selviytymisen elinehto. Mennyt, nykyhetki ja tuleva ovat syklisessä suhteessa toisiinsa. Mennyt on sulautunut nykyhetkeen, jossa on jo tuleva. Tarinallisessa työskentelyssä on

kysymys kanssakäymisen rikastuttamisesta niin, että arkisessa elämästä kertomisessa tavoitettaisiin emotionaalinen taso. (Bardy 2002, 13–14.)

Oman kädenjälkensä kautta Jopo-ryhmän nuoret ilmensivät jokainen jotain itsestään. Aiheet toimivat suuntaa antavina vihjeinä itsetutkiskeluun ja tulevaisuuden pohdintaan. Tarinallinen, kuvallinen työskentely antoi tavallaan suojan, jonka kautta oppilaat rohkenivat paremmin tuomaan esille minuuttaan. Kuvallisen työskentelyn kautta he saattoivat lähestyä tunteitaan ja ajatuksiaan erilaisia materiaaleja työstämällä. Savityö oli useimmille oppilaille kaikkein mieluisin työtapa kuvataidekurssin aikana. Savi materiaalina loi monenlaisia assosiaatioita nuorten mielissä. Työskentely pienryhmässä, kynttilänvalossa auttoi luomaan rauhallisen ja luottavaisen tunnelman, jossa nuoret hetkeksi saattoivat unohtaa suojamuurinsa ja jossa he rohkenivat kertoa ääneen aiheen herättämistä tuntemuksista ja ajatuksista.

5.3 Omaelämänkerrallinen kuvallinen työskentely

Kuvallinen ilmaisu voi toimia yhtenä tarinoinnin tapana tekemällä näkyväksi asioita, jotka ovat olleet peitossa ja vailla muotoa. Kuvataiteen erityislaatuisuus ja voima tarinoinnin muotona rakentuu materiaalien kautta. Erilaisten materiaalien käsin koskettelu ja työstäminen saattavat luoda assosiaatioita oman elämän kipeisiin kohtiin, joita voisi olla mahdotonta tuoda esille kielellisesti. Taiteen keinoin voidaan tuoda näkyväksi sellaisiakin muistoja ja tunteita, joiden tiedostaminen ja kuvaaminen sanoilla on usein saavuttamattomissa ahdistavuutensa vuoksi. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 32–33,169.)

Kuvataideryhmässä teimme oppilaiden kanssa yhtenä työnä kollaasit. Työn aihe oli ”Elämäni tärkeät asiat”. Ennen työskentelyä katselimme Pesäpuun ”Elämäni tärkeät asiat” kuvakortteja ja keskustelimme aiheesta. Nuoret valmistivat upeita töitä, joissa he ilmaisivat itselleen merkityksellisiä asioita kuvien ja muun materiaalin kautta. Muutama oppilas palasi työnsä ääreen myöhemmin, joitakin päiviä tekemisen jälkeen ja kertoi oma-aloitteisesti työn vaiheista ja kokemuksestaan luokan ohjaajalle.

Kuvan tekeminen antaa aikaa ajatella ja palata menneisyyteen ajan kanssa. Eri välineitä ja taiteen muotoja käyttämällä, samaa aihepiiriä voidaan käsitellä useamman kerran syventäen samalla ymmärrystä itsestä ja omasta elämästä. Kuvan kautta henkilö saattaa ilmentää ja tuoda esille asioita ja tuntemuksia, joita ei verbaalisesti koskaan kertoisi. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 66–67.)

Kuvien äärellä keskustellessa luottamus ja ymmärrys toisen kokemusmaailmaan voi lisääntyä. Kuva saattaa näyttäytyä uudella tavalla, kun sitä tarkastellaan aikaisemmin tehtyjen tai toisten töiden rinnalla. Toisille kerrottuna ja sitä seuraavan keskustelun myötä kuva saattaa saada uusia merkityksiä. Jokaiselle ihmiselle on tärkeää, että hänen tarinoillaan on kuulija. Tarinoita jakaessa voi kokea, että on olemassa ihminen, joka välittää minun elämästäni niin paljon, että on valmis kuuntelemaan tarinaani. Luottamus lisää yhteishenkeä ja positiivista vuorovaikutusta ryhmässä. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 67–69.)

6. TULOSTEN YHTEENVETO JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

6.1 Tarinallisen kuvataidetyöskentelyn toteutuminen Jopo-luokassa

Nuoret lähtivät kuvataidekurssin toimintaan mukaan uteliaina. Joidenkin kohdalla ilmeni ajoittain vastustusta ja toiminnan vähättelyä. Kaikki nuoret kuitenkin osallistuivat työskentelyyn ja olivat toiminnassa mukana alusta loppuun saakka.

Erilaisten materiaalien ja työstämistapojen käyttäminen sekä tarinallisuuden mukanaolo työskentelyssä antoivat mahdollisuuden monipuolisen luovan ilmaisun lisäksi oman elämän pohdintaan. Työskentely antoi murrosiän epävarmuudessa kamppaileville nuorille mahdollisuuden käydä läpi ajatuksiaan ja tunteitaan myös ilman sanoja.

Haastatteluissa sekä havaintoaineistossa sosiaalisen vertaisryhmän merkitys nuorille nousi selkeästi esille. Kaveripiiri on elämän keskiössä, ja sieltä haetaan hyväksyntää ja arvostusta epävarmalle itsetunnolle. Nuoret olivat vastauksis-

saan ja tarinoissaan niukkasanaisia. Ryhmässä omia ajatuksia tuotiin esille varoen. Itsestään kertominen oli monelle vaikeaa myös yksilöhaastattelun yhteydessä. Joidenkin nuorten kohdalla oma epävarmuus verhoutui toisten oppilaiden edessä näennäiseen itsevarmuuteen, ja oikea minuus peittyi ”kovisroolin” alle. Luokkatovereiden vaikutusta omaan käytökseen, mutta samalla vilpittömyyttä ja oikeaan osunutta itse arviointia, kuvaa seuraava nuoren repliikki, jossa hän arvioi kuvataidekurssin toteutumista omalta osaltaan:

Se oli sellast sähellystä, ei malttanu keskittyä ku oli kaveri

Positiivisen minäkuvan vahvistaminen ja käyttäytymiseen liittyvien ominaisuuksien kehittäminen nousivat keskeiselle sijalle nuorten itseään koskevissa kehittymistoiveissa. Nuoret toivoivat, että saisivat lisää itseluottamusta ja itsearvostusta ja uskaltaisivat tuoda ryhmässä esille oman mielipiteensä. Lisäksi he toivoivat pitkäjänteisyyttä ja harkintakykyä itselleen.

Seuraava luettelo kertoo nuorten nimeämistä vahvuuksista ja kehittymistoiveista, joita he ilmaisivat valitsemiensa vahvuuskorttien avulla (suluissa näkyy kuinka moni oppilas valitsi kyseisen kortin).

1. Vahvuudet:

osaan pitää hauskaa ystävien kanssa (4)
olen täynnä energiaa (4)
olen vahva (2)
olen hyvä urheilussa (2)
osaan pitää puoliani (2)
osaan pyytää apua (2)
olen rohkea (1)
osaan suojella itseäni (1)
olen hauska ja hassu (1)
uskallan kokeilla uusia asioita (1)
uskallan joskus pelätä (1)
uskallan sanoa mitä ajattelen (1)
olen rehellinen (1)
minuun voi luottaa (1)
ajattelen paljon (1)
huolehdin eläimistä (1)

2. Kehittymisen toiveita:

kestää vastoinkäymisiä (2)
arvostaa itseäni (2)
uskaltaa sanoa mitä ajattelen (2)
tehdä asioita itsenäisesti (1)
tehdä järkeviä päätöksiä (1)
olla rauhallinen (1)
osaa odottaa (1)
osaa muuttua (1)

Oppilaiden tulevaisuuden haaveisiin kuului ammattiopintoja, työpaikka sekä taloudellinen hyvinvointi. Nuoret toivoivat pääsevänsä opiskelemaan auto- ja rakennusalalle sekä sosiaali- ja terveysalalle. Moni oppilas unelmoi rikkaudesta ja lottovoitosta. Yhden nuoren unelmana oli saada työpaikka. Ryhmän nuoret näkivät tulevaisuutensa pääosin valoisana. Vain yksi oppilas kuudesta vastasi tulevaisuutta koskevaan kysymykseen, *en tiiä.* Vaikka monen oppilaan tulevaisuudenhaaveet vaikuttivat toteutumisen kannalta epärealistisilta, oppilaiden luottamus tulevaisuuteen yllätti ja ilahdutti.

Loppuhaastattelussa palasimme vielä uudestaan vahvuuksin ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Tarkoituksena oli suunnata nuorten ajatuksia kohti tulevaisuutta ja saada selville, oliko nuorten itsetuntemus lisääntynyt yhteisen työskentelyn aikana. Kaksi nuorta kuudesta oli löytänyt yhden uuden vahvuuden itsestään ja yksi nuori oli edennyt tulevaisuuden suunnitelmissaan sen verran, että hänellä oli ajatus siitä, mihin koulutukseen hakeutuisi peruskoulun jälkeen.

Nuorten motivoituminen ja keskittyminen työskentelyyn ja aiheeseen oli vaihtelevaa. Osa oppilaista syventyi työhön antaumuksella ja silminnähden nautti tekemisestä. Nekin oppilaat, joiden huomio oli välillä muualla kuin aiheessa, tekivät työnsä valmiiksi.

Jopo-ryhmän nuoret suhtautuivat koulunkäyntiin enimmäkseen negatiivisesti. Useimmilla heistä oli keskittymisvaikeuksia, varsinkin ryhmässä toimiessa. Kyky pitkäjänteiseen työhön oli myös puutteellista. Oppilaat kyseenalaistivat herkästi aikuisen ajatukset ja toimintaohjeet. Vaikka kuvataidekurssi uutena asiana he-

rätti nuorissa uteliaisuutta, oppilaiden motivoiminen ja työhön sitouttaminen oli vaativaa.

Yleinen piittaamattomuus koulua kohtaan näkyi muutaman oppilaan kohdaala myös kuvalliseen työskentelyyn osallistumisessa. Seuraava Jopo-luokan opettajan repliikki kuvaa tätä osuvasti:

Kaikki oli ok. Ongelmana vaan osallistujien välinpitämättömyys paneutua asiaan.

Nuorten tekemät työt ja tarinat kuvasivat aidosti näitä nuoria. Omien ajatusten ja tunteiden ääneen lausuminen vaatii erityistä rohkeutta ja itseluottamusta eikä se ole helppoa monellekaan murrosikäiselle nuorelle. Kuvataidekurssiin osallistuneet oppilaat eivät olleet tottuneet puhumaan äänen omista tunteistaan ja toiveistaan. Moni heistä oli oppinut kätkemään minuutensa kovan ulkokuoren alle. Nuoret kertoivat itsestään ja elämäänsä liittyvistä asioista varovasti ja lyhytsanaisesti. Tekemisen ääressä oli kuitenkin helpompi ilmaista itseään myös puhumalla. Ilman ääneen lausuttuja sanojakin antoi tekeminen tilaisuuden pohtia elämään liittyviä asioita omassa hiljaisuudessa. Keskustelun kautta muotoutuneet tarinat nostivat esille kaikille yhteisiä, elämää kannattelevia perusasioita, kuten koti, perhe, ihmissuhteet, työ sekä koulutus.

Kuvallinen työskentely sisälsi maalausta, huovutusta, saven muotoilua sekä kollaasin tekemistä. Kosketus erilaisiin materiaaleihin herätti ajatuksia ja assosiaatioita nuorten mielessä. Akvarellivärien keveys ja kirkkaus, saven lämpö ja voima, lampaan villan pehmeys ja tuoksu, loivat kukin omanlaisiaan mielikuvia ja mielleyhtymiä.

Seuraavien repliikkien kautta tuon esille dialogia, jota käytiin kuvallisen työskentelyn lomassa. Keskusteluissa nuoret kertoivat omaehtoisesti itselleen merkityksellisistä asioista jakaen samalla kokemuksiaan ja tuntemuksiaan. Tekstissä H1 - H5 merkinnät tarkoittavat keskusteluihin osallistuneita oppilaita. Oppilaiden repliikkien välissä olen esittänyt heille kysymyksiä.

Huovuttamisen äärellä syntyi tarinaa muun muassa perheestä ja opiskelusta:

H1: *Mitähä antas isänpäivä lahjaks?* H2*:Miul ei oo isää.*
H1*: Miu äitin isä on tapettu, joskus aikasemmi.*
H3: *Miu mummo oli töissä huopatehtaalla. Mie kävin siellä. Siel tehtii huopatöppösiä.*
H4*: Mie oon tehny tällast joskus päiväkodissa.*
H5*: Mie oli ens Mäntylän koulussa ja sit Itä-Suomen koulussa.*
H3: *Mie oli Sammonlahes ja sit jouvuin tänne.*
Mistähän se mahtoi johtua?
H3: *Tupakkaa poltettii ulko-oven vieressä.*

Savitöiden lomassa kynttilänvalossa heräsi seuraavanlaisia, tunteisiin ja ihmissuhteisiin liittyviä ajatuksia ja mielleyhtymiä:

H3: *Mummo tekee savesta nukenpäitä, se on nukentekijä.*
Mitä sie ajattelet näistä kynttilöistä?
H1: *Se rauhottaa.*
H3 *Kynttilä antaa valoa ja lämpöä…mieleen valoa.*
Miten sie voisit osoittaa toiselle ihmiselle, tai saada itsellesi valoa ja lämpöä?
H1: *No et rakastaa.*

Omasta työstä kertominen ryhmässä koettiin hankalaksi. Oman työn verbaalisen kuvaamisen vaikeudesta kertoo seuraava nuoren repliikki:
Sen ku tekee tost vaan, ni ei siit mitää oikee voi kertoo.

Ohjauksen kautta nuoret saattoivat kokea arvostusta ja hyväksyntää omana itsenään. Voi olettaa, että he pohtivat minuuttaan ja elämäänsä enemmän, kuin rohkenivat ääneen lausua. Keskustelut ja niistä syntyneet ajatukset voivat jäädä elämään nuorten mieliin ja nousta esille jossain toisessa yhteydessä, ja näin viedä nuorten itseymmärrystä eteenpäin. Samanlaisia ajatuksia toi esille luokan ohjaaja, jolla on takanaan pitkäaikainen kokemus nuorten kanssa työskentelystä Jopo-luokalla. Pyytäessäni häntä arvioimaan, mitä oppilaat olivat saaneet tästä kurssista, hän vastasi seuraavasti:

Sain konkreettisesti tuntuman siitä, kun muutama oppilas kertoi, mitä oli ajatellut työtä tehdessään. Uskon, kurssin auttaneen pieneltä osin oppilaiden ajatusmaailmaa.
Käytännön järjestelyjen sekä opetussuunnitelman näkökulmasta tarinallisen kuvataidetyöskentelyn toteuttaminen onnistui Jopo-luokalla hyvin. Opetuksessa

on totuttu käyttämään perinteisen opetuksen ohella toiminnallisia työtapoja, ja työntekijöillä on valmiutta sekä myönteinen asenne uusien kokeilevien toimintamuotojen käyttöönottamiselle.

Opinnäytetyön kaikissa vaiheissa on painotettu eettisyyttä. Kuvallisen työskentelyn sekä haastattelujen ehdottomana lähtökohtana on ollut osallistujien yksilöllisyyden kunnioittaminen, arvostus sekä luottamuksellisuus. Olin etukäteen tiedottanut tulevasta kuvataidekurssista oppilaita ja huoltajia sekä pyytänyt kirjalliset luvat oppilaiden kurssiin osallistumiselle ja aineiston käyttämiselle opinnäytetyössäni. Opinnäytetyön raportissa kurssilaisten yksityisyyttä suojataan kaikin tavoin, ja siitä ei ole mahdollista päätellä kenenkään henkilöllisyyttä. Omasta itsestään ja tekemistään töistä kertominen oli oppilaille täysin vapaaehtoista, ketään ei painostettu siihen. Jokainen toi kuvataidekurssilla ja haastatteluissa esille itseään juuri sen verran kuin itse halusi. Ohjauksessa korostettiin kurssilaisten keskinäistä luottamusta, kunnioitusta ja ymmärrystä. Tutkimusaineistoon kuuluvat kuvalliset työt on palautettu nuorille itselleen. Kirjallista haastattelu- ja havainnointimateriaalia, joka on säilötty talteen, ei kukaan muu ole päässyt lukemaan. Työn valmistuttua jäljellä oleva aineisto tuhotaan.

Murrosikä sisältää jo itsessään useita haasteita nuorelle. Tämän luokan oppilailla oli lisäksi monenlaisia muita ongelmia, jotka vaikeuttivat heidän elämäänsä. Kuvataidekurssin kautta heille tarjottiin mahdollisuus itsensä ilmaisuun ja näkyväksi tekemiseen sekä oman elämänsä pohdintaan erilaisin kuvallisin keinoin turvallisessa ympäristössä. Haastatteluihin ja kuvalliseen työskentelyyn osallistumalla nuoret saivat kokemuksia onnistumisesta ja omista voimavaroistaan sekä myönteisellä tavalla näkyväksi tulemisesta ja arvostuksesta toisten nuorten ja aikuisten joukossa.

6.2 Toiminnan kehittämisehdotuksia

Tarinallisen kuvataidetyöskentelyn kehittämisessä pidän tärkeänä toiminnan jatkuvuutta ja säännöllisyyttä. Pitkäkestoisen säännöllisen työskentelyn kautta nuoret pääsisivät syvemmälle oman elämänsä pohdinnassa. Itseluottamus ja rohkeus kertoa ääneen itsestään ryhmässä sekä itseymmärrys kehittyisivät pa-

remmin. Pidempikestoinen toiminta loisi paremmat edellytykset myös nuorten osallisuuden lisäämiselle toiminnan suunnitteluvaiheessa. Mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisältöön motivoisi ja sitouttaisi nuoria paremmin työskentelyyn. Säännöllisesti toteutettuna toimintana tarinallisen kuvataidetyöskentelyn merkitys nuorten kasvun ja kehityksen tukena olisi selkeämmin nähtävissä.

Nuoret antoivat kuvataidekurssista niukasti palautetta. Pyysin jokaisen työskentelytunnin jälkeen, sekä loppuhaastattelun yhteydessä oppilailta kertomaan, mitä he olivat pitäneet tekemisestä. Vastaukset olivat lyhyitä, mutta positiivisia:

Ihan kiva, perussetti, nopee homma, ihan normaalii, niiku käsitöitä, ihan kiva, parempi ku koulutunti, tekisin toistekii.

Oppilaiden ehdotukset toiminnan kehittämiseksi jäivät vähäisiksi. Kokonaisuudessaan nuoret olivat tyytyväisiä toiminnan sisältöön. Savityöt mainittiin muita useammin mieluisimmaksi työtavaksi. Myös huovutustyö, maalaus ja kollaasin tekeminen olivat jääneet monen oppilaan mieliin myönteisenä kokemuksena. Loppuhaastattelussa (Liite 2) pyysin nuorilta kehittämisehdotuksia vastaavankaltaiselle toiminnalle tulevaisuudessa. Seuraavassa nuorten antamaa palautetta kurssista sekä ajatuksia toiminnan kehittämisestä:

Huovutus ja savityöt oli ihan kivaa.
Lyhdyn tekemine oli parasta.
Se mis liimailtii kuvia oli hyvä.
Kaikki samanarvosii.
Savityöt ja huovutus.
Savityöt ja maalaus.
Huovutuksen olisin jättäny pois.
Kuvien liimaamista olisin lisänny.

Omista kokemuksesta ja ajatuksista kertominen oli tärkeä osa nuoren itsetutkiskelua ja elämänpohdintaa, johon pyrin tämän tarinallisen kuvataidekurssin sekä haastattelujen kautta. En ollut yllättynyt nuorten niukkasanaisuudesta. Tällaisen työskentelytavan omaksuminen ei tapahdu hetkessä. Itsestään ja ajatuksistaan kertominen ei ole helppoa. Nuorelle on annettava aikaa. Kertomisen tulee perustua täysin vapaaehtoisuuteen.

Vähäisen palautteen perusteella ei ole syytä epäillä toiminnan merkitystä nuorille itselleen. Tulevaisuudessa vuoropuheluun ja vastavuoroisen palautteen saamiseen tulee kuitenkin kiinnittää huomiota suunnittelemalla yhteisen keskustelun ohelle myös muita keinoja vuorovaikutuksen lisäämiseksi. Kuvallisen työskentelyn ohessa voisi olla esimerkiksi yksilöarviointia työskentelystä ja kokemuksista.

Mahdollisuus työskennellä erilaisilla materiaaleilla ja erilaisilla työtavoilla oli tärkeää. Jokainen saattoi löytää itselleen mieleisen ilmaisutavan. Toiminnan kehittämisessä voisi ajatella lisäksi valinnaisten työpajojen mahdollisuutta.

Kurssin toteuttaminen antoi ajatuksia ja herätti kiinnostusta tarinallisen kuvallisen työskentelyn kehittämiseen tulevaisuudessa myös Jopo-luokan työntekijöiden keskuudessa. Heidän myönteisestä suhtautumisestaan toimintaan sekä toiminnan kehittämisestä kertovat seuraavat (Liite 4) repliikit:

Tämän toteutusmallin voisin hyvinkin hyödyntää. Lisäksi hyödyntäisin metsän antimia niin, että lähtisin nuorten kanssa metsään ja he itse voisivat ”valita” materiaalit.

Kaikki käsillä tehty hyväksi. Jopolla toimii parhaiten toisinpäin. 1. Tehdään ilman johdatusta sisällöstä. 2. Mietitään mitä tehtiin.

Sisältö laittoi oppilaat ”vahingossa” pohtimaan omaa elämäänsä töiden kautta. Työtavat sopivat kaikille ei tarvitse olla artesaani tai kuvataiteilija pystyäkseen ohjaamaan tämänkaltaista toimintaa.

Tämänkaltainen toiminta pitäisi jollain tapaa sisällyttää opetussuunnitelmaan, erityisesti erityisluokilla. Vaatisi pitkän ajan esim. koko lukuvuosi työstää.

En näe toiminnalle mitään esteitä etenkin nyt kun näin, että toiminta onnistuu melko hyvin myöskin ”hankalan” ryhmän kanssa.

Erityisluokassa, tässä tapauksessa Jopolla tällaiseen toimintaan olisi hyvät mahdollisuudet ja voisin hyvin toteuttaa tämänkaltaista toimintaa.

Nuorten omista töistään kokoama kuvataidenäyttely oli kurssin loppuhuipennus”. Se kokosi tekemämme toiminnan palaset yhteen. Jäin kuitenkin miettimään, olisiko työskentelyyn sisältöineen ollut syytä vielä palata käymällä läpi

”yhteistä matkaamme”? Olisiko se voinut vahvistaa nuorten itsetutkiskelua ja oman elämän äärelle pysähtymistä? Toiminnan kehittämisessä tätäkin asiaa tulee pohtia. Kokoavana toimintana voisi myös hyödyntää esimerkiksi tietotekniikkaa, jossa oppilaat voisivat kertoa työskentelystä ja sen herättämistä ajatuksista ja kokemuksista töistään ottamiensa valokuvien sekä kirjoitelmien kautta.

Kokemus Jopo-luokalla antoi selkeitä viitteitä siitä, että tarinallista kuvataidetyöskentelyä on täysin mahdollista toteuttaa koulussa myös haastavasti käyttäytyvien oppilaiden ryhmässä. Näinkin lyhytkestoisen toiminnan kautta saadut tulokset vahvistavat tarinallisen kuvataidetyöskentelyn merkitystä oppilaan henkisen kasvun tukena.

Toiminta voisi olla erityisluokassa yhtenä koko lukuvuoden jatkuvana työmuotona. Pieniä hetkiäkään ei sovi väheksyä. Jokainen tilanne, jonka aikana nuori pysähtyy pohtimaan elämäänsä ja tulevaisuuttaan ja parhaimmillaan vielä jakaa kokemustaan hänelle läheisen ihmisen kanssa, lisää hänen ymmärrystä itsestään. Itseymmärrys puolestaan tukee itseluottamusta ja taitoa olla vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa.

Tarinallinen kuvataidetyöskentely sopisi yhtä lailla myös yleisopetukseen. Toiminnan toteuttamiselle ei ole ala- tai yläikärajaa, vaan sitä voidaan soveltaa osallistujien ja tilanteen mukaan. Suomalainen peruskoulu on saanut paljon kansainvälistä mainetta ja kunniaa menestymisellään OECD:n Pisa-tutkimuksessa jo useiden vuosien ajan. Kolmen vuoden välein tehtävässä Pisa-tutkimuksessa mitataan 15-vuotiaiden koululaisten osaamista matematiikassa luonnontieteissä, lukutaidossa ja ongelmanratkaisussa. Suomi on sijoittunut vuodesta 2003 ensimmäiselle sijalle tässä kilpailussa. Samanaikaisesti suomalaisten koululaisten henkinen pahoinvointi ja mielenterveyden ongelmat ovat lisääntyneet. Muutaman vuoden takaiset koulusurmat ovat ääriesimerkkejä tästä vakavasta ongelmasta.

Perusopetuksessa tulisi etsiä keinoja onnistua myös niiden oppilaiden kanssa, joilla eri syistä johtuen on vaikeuksia sopeutua koulun elämään. Monet oppilaat alisuoriutuvat peruskoulussa. Useimmilla heistä olisi älyllistä kapasiteettia opis-

keluun, mutta eri syistä johtuen he eivät koe sitä mielekkääksi. Moni oppilas on vaarassa syrjäytyä myös peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta. Erityisopetus ja erityisluokat eivät voi olla ainoa keino tilanteen korjaamiseksi. Tulisiko huomio kiinnittää akateemisten taitojen mittaamisen sijasta nuorten tunne- ja ilmaisutaitojen tukemiseen? Tasapainoinen itseensä luottava nuori kykenee ottamaan elämän vastaan haasteineen.

Luovien ja toiminnallisten työtapojen osuutta tulisi lisätä kaikilla peruskoulun luokka-asteilla. Kuvaamataidonopetuksessa voitaisiin toteuttaa tarinallista työskentelytapaa yhtenä osana opetusta. Tarinallisessa kuvataidetyöskentelyssä korostuu yksilön arvostus ja ainutlaatuisuus, ei niinkään tekniset taidot tai taiteellinen lahjakkuus. Luokkien kesken voitaisiin toteuttaa esimerkiksi yhteisiä tarinallisuuden teeman alle rakentuvia työpajoja. Tarinallisuuden mukanaolo opetuksessa voisi luoda oppilaille mahdollisuuksia tutustua sisimpäänsä sekä kertoa ja jakaa omia kokemuksiaan. Tarinallista työskentelyä voisi hyödyntää myös muiden oppiaineiden yhteydessä.

Tämän kaltainen toiminta voisi omalta osaltaan lisätä yhteisöllisyyttä ja positiivista ilmapiiriä koulussa. Tarinallisen kuvataidetyöskentelyn sekä muiden luovien ilmaisumuotojen kautta on mahdollista auttaa yksilöitä löytämään sekä käyttämään omia voimavaroja elämässään. Pidemmän ajanjakson kuluessa monipuolisten luovien toimintojen sisällyttäminen perusopetukseen nykyistä laajemmin saattaisi jopa vähentää erityisopetuksen tarvetta.

6.3 Tulosten yhteenveto

Keräsin aineistoa työhöni usealla eri menetelmällä. Haastattelin oppilaita sekä toiminnan alussa että lopussa. Ohjauksen lomassa tein havaintoja nuorten työskentelystä ja pidin päiväkirjaa. Haastattelin myös työntekijöitä. Lisäksi sain aineistoa nuorten tekemien töiden kautta. Opinnäytetyössäni kuvaan tarkasti tarinallisen kuvataidekurssin toteuttamisen eri vaiheita ja sisältöjä. Lisäksi tuon tekstissä esille nuorten sekä työntekijöiden repliikkejä suorina lainauksina.

Kvantitatiiviseen tutkimukseen verrattuna kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta on vaikeampi todistaa. Monipuolista aineistoa voidaan pitää yhtenä tutkimuksen luotettavuuden mittarina. Joka tapauksessa laadullinen tutkimus on aina yhdenlainen versio esiin tuodusta ilmiöstä. Tämän vuoksi kvalitatiivisessa tutkimuksessa ydinasia on tutkimuksen ja sen vaiheiden tarkassa kuvauksessa. Tutkimuksen luotettavuutta tukevat lisäksi suorat lainaukset, jotka avaavat lukijalle tutkijan tekemää tulkintaa asioista. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–233.)

Tarinallinen kuvataidetyöskentely toteutui Jopo-luokassa hyvin. Oppilaat lähtivät mukaan toimintaan uteliaina ja osallistuivat kiitettävästi. Osa nuorista paneutui työskentelyyn hyvin intensiivisesti. Joidenkin oppilaiden motivoiminen oli vaikeampaa. Kaikki osanottajat kuitenkin osoittivat kiinnostusta toimintaa kohtaan ja kertoivat pitäneensä kuvallisesta työskentelystä. Jokainen nimesi yhden tai useamman työtavan, joka oli ollut hänelle erityisen mieleinen. Työskentelyn ääressä nuorten mielissä heräsi ajatuksia ja pohdintaa kodista, perheestä, ihmissuhteista, jatko-opinnoista ja tulevaisuudesta.

Oppilaiden tietoisuus itsestään kehittyi kurssin aikana. Yksilöhaastattelujen kautta he tunnistivat omia vahvuuksiaan ja kehittymisen tarpeitaan sekä tulevaisuuden haaveitaan. Loppuhaastattelussa palattiin näihin aiheisiin. Kaksi nuorta kuudesta oli löytänyt itsestään uuden vahvuuden ja yhdellä nuorella oli herännyt ajatus tulevaisuuden jatko-opiskeluista. Ajatuksia jakaessaan sekä itseään arvioidessaan oppilaiden itseymmärrys vahvistui ja lisääntyi.

Kuvataidekurssin kautta oppilaat saivat kokemuksen uudenlaisesta kuvallisesta työskentelystä sekä kosketuksen erilaisiin materiaaleihin ja kuvallisiin menetelmiin. He saivat myös paljon positiivista huomiota ja ihailua toisilta oppilailta ja koulun opettajilta kuvataidenäyttelyn yhteydessä. Positiivinen palaute sekä oppilaiden tekemien kuvallisten töiden kauniisti esille laittaminen ja näyttely juhlallisuudet olivat osoituksia nuorten arvostamisesta sekä heidän kykyihinsä luottamisesta. Kuvataidekurssi kokonaisuudessaan vahvisti nuorten omanarvontuntoa ja omiin kykyihin uskomista.

Koulun opettajat ja ohjaajat osoittivat suurta kiinnostusta tarinallista kuvataidetyöskentelyä kohtaan. Jopo-luokilla on totuttu uusien toimintatapojen kokeiluun ja toiminnalliseen työskentelyyn. Sain työntekijöiltä runsaasti tukea käytännön järjestelyissä. Tulevaisuudessa tarinallinen kuvataidetyöskentely voisi olla koko lukuvuoden kestävä toimintamuoto. Työtapoja voisi monipuolistaa ja laajentaa myös yleisopetuksen puolelle. Lisäksi oppilaiden osallisuutta tulisi lisätä ottamalla heidät mukaan jo toiminnan suunnitteluvaiheeseen.

Oppilaiden haastattelu heti harjoittelujakson alussa oli hyvä tilaisuus tutustua heihin. Alkuhaastattelu otettiin Jopo-luokalla käyttöön myös tulevien opiskelijoiden kanssa.

Jopo-luokassa työskenteleminen oli mielenkiintoinen, antoisa ja opettavainen kokemus. Opin paljon nuorten ohjaamiseen liittyvistä erityispiirteistä. Tunnistin myös omia kehittämisen tarpeita. Ryhmätilanteiden ohjaaminen ja oppilaiden motivoiminen vaatii sitkeyttä ja lujaa luottamusta yhdessä onnistumiseen. Kokemus antoi minulle varmuutta ja innosti hakeutumaan työhön nuorten pariin myös jatkossa.

7 POHDINTA

Työni tarkoituksena oli saada tietoa siitä, millä tavalla tarinallinen kuvataidetyöskentely, jossa keskeistä on oman elämän pohdinta, soveltuu nuorten kasvua tukevaksi työmenetelmäksi 8.–9.-luokkalaisten oppilaiden erityisluokassa. Lisäksi pyrin keräämään kehittämisehdotuksia vastaavan kaltaiselle toiminnalle kuvataidekurssista saadun kokemuksen sekä haastattelujen ja havaintoaineiston pohjalta. Tarinalliseen kuvataidekurssiin liittyi taidepajojen lisäksi oppilaiden haastatteluja, joiden tarkoituksena oli ohjata nuoria tunnistamaan omia vahvuuksiaan, kehittymistarpeitaan sekä tulevaisuuttaan. Toimintaan osallistui kuusi kahdeksannen luokan oppilasta, neljä poikaa ja kaksi tyttöä.

Suunnittelin ja valmistin jokaisen toimintakerran huolellisesti etukäteen ja pyrin ulkoisilla sekoilla, kuten esimerkiksi kynttilöillä, luomaan rauhaa ja tunnelmaa

toimintatilanteeseen. Kiinnitin huomiota myös esteettiseen vaikutelmaan esimerkiksi töiden näytteille laittamisessa ja näyttelyn kokoamisessa. Näillä valmisteluilla välitin nuorille viestiä siitä, että yhteinen tekemisemme on arvokasta ja merkityksellistä.

Minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta nuorten ohjauksesta. Sen sijaan minulla oli suuri into toteuttaa tarinallista kuvataidetyöskentelyä heidän parissaan. Olin vakuuttunut sen merkityksestä ja mahdollisuuksista yksilön elämää selkeyttävänä toimintamuotona. Lähdin liikkeelle avoimin mielin, valmiina tekemään muutoksia suunnitelmaani ja etenemään ryhmän ehdoilla. Toiminnassa minua ohjasivat sosiaalipedagogisen työn toimintaperiaatteet. Tärkeimpänä tehtävänäni pidin nuorten omien voimavarojen esiin nostamista ja sitä kautta heidän itseluottamuksensa vahvistamista. Lisäksi tavoitteenani oli herätellä nuorten ajatuksia kohti omaa tulevaisuuttaan. Pidän tärkeänä, että nuoret kokisivat tulevaisuutensa tavoiteltavana ja itselleen mahdollisuuksia antavana asiana. Keskustelujen ja ajatusten herättelijöinä käyttämäni Pesäpuun ”Vahvuuskortit” sekä ”Elämäni tärkeät asiat” kuvakortit, johdattelivat oppilaita itsensä tutkiskeluun ja tulevaisuuden pohdintaan.

Ajoittain kokemastani epävarmuudesta huolimatta onnistuin luomaan nuorille tilaisuuksia toteuttaa itseään ja ilmaista ajatuksiaan ja tuntemuksiaan monipuolisen, kuvallisen työskentelyn kautta. Tarinallisen kuvataidetyöskentelyn kautta nuoret saivat onnistumisen kokemuksia. Töiden esille laittaminen ja näyttelyn pystyttäminen juhlavalmisteluineen kohottivat kuvallisen tekemisen merkitystä sekä ryhmän nuorten arvostusta toisten oppilaiden ja opettajien silmissä. Näyttelyn avajaistilaisuudessa he, Jopo-luokan oppilaat, olivat tekemiensä töiden kautta juhlinnan, ihastelun ja positiivisen hämmästelyn keskipisteinä.

Lapsille ja nuorille tulisi tarjota koulussa nykyistä enemmän monipuolisia mahdollisuuksia ja keinoja oman minuuden löytämiseen ja vahvistamiseen. Jopo-ryhmän oppilaiden kohdalla pidän erityisen tärkeänä, että nuoret saataisiin pysähtymään ja pohtimaan sekä arvioimaan omaa elämäänsä ja itseään sen vaikuttajina. Luovien toimintojen kautta monen nuoren on helpompi ilmaista itse-

ään, kuin sanoin. Kaikkia tukemisen keinoja kannattaa kokeilla, kun on kysymyksessä nuorten tulevaisuus.

Tarinallinen kuvataidetyöskentely on yksi menetelmä. Se ei välttämättä avaudu kaikille, mutta joillekin se voi olla merkittävä tapa ilmaista itseään, tutustua itseensä sekä vahvistaa henkistä minuuttaan. Luova työskentely tuskin voi olla kenellekään pahaksi. Sitä vastoin olen vakuuttunut siitä, että kaikki luova toiminta, joka tapahtuu yksilöä kunnioittavassa ja hyväksyvässä ilmapiirissä voi ainoastaan lisätä ihmisen hyvinvointia.

Taiteilla on paljon annettavaa ihmiselle. Luovan toiminnan kautta nuori voi käydä omaa sisäistä keskustelua ja saada selkeyttä elämäänsä. Kaikki nuoret haluavat olevansa hyväksyttyjä kaveripiirissä. Nuoren itsetunnolle on tärkeää onnistua ja saada arvostusta myös opettajalta. Jokaisen oppilaan mieltä hivelee, kun saa opettajalta kehuja ja tunnustusta osaamisestaan, vaikkei hän sitä ulospäin näyttäisikään. Erilaiset luovat ja toiminnalliset menetelmät antavat laajemmat mahdollisuudet onnistua kaikille oppilaille. Taiteen kautta nuori voi saada tasapainoa elämäänsä ja vahvistusta itsetunnolleen.

Monipuolisten luovien toimintojen kautta nuori voi käsitellä ja jakaa tunteitaan, ajatuksiaan ja pahaa oloaan. Taito ja taideaineiden tuntimääriä on kuitenkin viime vuosina jatkuvasti vähennetty. Ylemmillä luokilla ne ovat vapaavalintaisia oppiaineita. Kaikille nuorille on tärkeää käydä läpi ajatuksiaan ja tunteitaan. Omista asioista puhuminen on tässä kehitysvaiheessa useimmille vaikeaa. Taide voi olla nuorelle mahdollisuus ilmaista itseään, ajatuksiaan ja tunteitaan. Koululla on keskeinen rooli lasten ja nuorten elämässä. Yksin koulu ei voi ketään lasta tai nuorta pelastaa joutumasta negatiiviseen kierteeseen elämässään. Koulu voi tukea nuorta vain omalta osaltaan. Koulun merkitys yksittäisen nuoren kohdalla voi kuitenkin olla suuri.

8 LÄHTEET

Aalberg, V. & Siimes, M. 2007. Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Bardy, M. 2002. Syrjäytymisestä, taiteesta ja kehityksestä. Julkaisussa: Bardy, M. (toim.) Taiteellinen toiminta, elämäntarinat ja syrjäytyminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja F 12. Helsinki.

Bardy, M. & Känkänen, P. 2005. Omat ja muiden tarinat. Vammala. Vammalan Kirjapaino Oy.

Barkman, J. & Virtanen, P. 2002. Oma elämä kantaa. Julkaisussa: Bardy, M. (toim.) Taiteelllinen toiminta, elämäntarinat ja syrjäytyminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja F 12. Helsinki.

Freire, P. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Helminen, J. (toim.) 2005. Kiintopisteitä nuoruusaikaan. Diakonia- ammattikorkeakoulu. Helsinki: Multiprint Oy.

Hirsjärvi, S. Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15.–16. painos. Helsinki: Tammi.

Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. Sosiaalipedagogiikka. 1997. Helsinki: WSOY.

Hänninen, V. 2003. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Kesämäenrinteen koulu. 2010. Toimintamalli toisen asteen opiskelijoille Jopoluokissa tapahtuviin harjoitteluihin. Lappeenranta. Kesämäenrinteen koulu.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Liikka, M. 2003. Tarinallinen lähestymistapa yksilön ja yhteisön tutkimisessa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu-tutkielma.

Lämsä, A. 2009a. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Oulun yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Väitöskirja.

Lämsä, A. 2009b. Nuorten koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisy. Erityisopettajat.fi - verkkolehti 9.11.2009.

http://www.aeo.fi/wordpress/wp-content/uploads/2009/11/nuorten-koulutuksellisen-syrjaytymisen-ehkaisy.pdf (Luettu 1.2.2011.)

Nurmi, J. Ahonen, T. Lyytinen, H. Lyytinen, P. Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki. WSOY Oppimateriaalit Oy.

Sava, I. &Vesanen-Laukkanen, V. (toim.) 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva. PS -kustannus.

Severikangas, T. 2000. Ilmaisutaidon seikkailuja. Helsinki. Oy Edita Ab.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilkka, H.2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Von Brandenburg, C. 2008. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisuja.

HAASTATTELURUNKO 1 OPPILAILLE LIITE 1
ALKUHAASTATTELUA VARTEN

1.Millainen olet luonteeltasi?

_____

2.Millainen olet muiden seurassa?

_____

3.Mikä on mukavinta nuoruudessa?

_____

4.Mikä on ikävintä nuoruudessa?

_____

5.Mitkä ovat sinun vahvuuksiasi, missä sinä olet hyvä?

_____

6.Miten haluaisit kehittää itseäsi?

_____

7.Mitä toivot tulevaisuudelta, esim. peruskoulun jälkeen?

_____

8.Mikä sinun unelmasi on?

_____

9.Mitä odotat tältä kurssilta?

_____

10.Mitä muuta kertoisit itsestäsi?

_____

Kiitos!

HAASTATTELURUNKO 2 OPPILAILLE LIITE 2
LOPPUHAASTATTELUA VARTEN

1.Mitä asioita sinulle jäi mieleen kuvataidekurssista?

_____

2. Mikä tekeminen oli mukavinta?

_____

3.Miltä tuntui kertoa omasta työstä? Helppoa - vaikeaa - muita ajatuksia?

_____

4.Millaisia taitoja ja vahvuuksia löysit itsestäsi?

_____

5.Missä onnistuit parhaiten?

_____

6.Mitä olisit tehnyt toisin?

_____

7.Miten kehittäisit, - muuttaisit, - tekisit eri tavalla?

_____

8.Mitä muuta haluaisit kertoa?

_____

Kiitos!

HAASTATTELURUNKO 1 TYÖNTEKIJÖILLE LIITE 3

ODOTUKSIA TOIMINTAJAKSOLLE

Tulevan viiden viikon aikana teemme 8-luokkalaisten oppilaiden kanssa kerran viikossa erilaisia kuvallisia töitä. Niihin liittyy ajatus oman elämän pohdinnasta kuvallisen tekemisen välityksellä. Alku ja loppuhaastatteluilla on myös tarkoitus herätellä nuorta miettimään elämäänsä ja tulevaisuuttaan. Työni tarkoituksena on selvittää miten tarinallinen kuvataidetyöskentely toteutuu koulussa ja miten sitä voitaisiin kehittää. Opinnäytetyötäni varten pyydän mielipidettäsi seuraaviin kysymyksiin:

1. Voiko tarinallinen kuvataidetyöskentely tukea nuoren kasvua ja kehitystä, Miten?

_____

_____

2. Näetkö esteitä tällaisen toiminnan toteuttamisessa? Millaisia? Voisitko itse toteuttaa?

_____

_____

3. Mitä merkitystä tällaisella toiminnalla voisi olla nuorelle?

_____

_____

4.Mitä muita odotuksia ja ajatuksia sinulla on tulevan toiminnan suhteen?

_____

_____

Kiitos!

HAASTATTELURUNKO 2 TYÖNTEKIJÖILLE LIITE 4

PALAUTETTA, KUVATAIDEKURSSISTA, KEHITTÄMISEHDOTUKSIA

1. Mitä ajattelet kuvataidekurssin sisällöstä; Oman elämän pohdinta eri aihepiirien ympärillä (Rumaa ja kaunista). Valo ja lämpö. Elämänpuu. Elämäni tärkeät asiat) sekä työtavoista, - maalaus, muovailu, huovutus, kollaasi, näyttely?

_____
_____
_____
_____

2. Olisiko tämän kaltaiselle toiminnalle tarvetta erityisluokassa? Miten sitä voitaisiin hyödyntää oppilaiden kasvun tukemisessa? Olisitko innokas toteuttamaan? Jos, niin miten ja miksi?

_____
_____
_____
_____

3. Jos toiminta otettaisiin käyttöön Jopo - luokalla, miten kehittäisit sitä? Näetkö esteitä toiminnalle?

_____
_____
_____
_____

4. Miten kuvataidekurssin toiminnan organisointi ja oppilaiden ohjaus mielestäsi sujui?

_____
_____
_____
_____

5. Mitä arvioisit oppilaiden saaneen tästä kurssista (haastattelut, kuvalliset työt, näyttelyn kokoaminen)?

_____
_____
_____
_____

Kiitos!

KUVATAIDEKURSSIN AIKATAULU JA SISÄLTÖ LIITE 5

26.10. –1.12.2010

26.10.Yksilöhaastattelut: Omat vahvuudet, tulevaisuus

Kurssin sisällöstä kertominen

28.10.Akvarellimaalaus

Aihe: Rumaa ja kaunista

2.11.Savityö

Aihe: Valo ja lämpö

09.11.Huovutus

Aihe: Elämänpuu

16.11.Kollaasi

Aihe: Elämäni tärkeät asiat

23.11.Yksilöhaastattelut

Omat vahvuudet, tulevaisuus, palautetta toiminnasta, kehittämisehdotuksia

01.12.Piparien leipominen. Näyttelyn avajaisjuhla

Lopetus